

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy
České republiky v roce 2008

Školská reforma pokračuje

Díl II.

Vzdělávání v roce 2008 v tématech

Školská reforma pokračuje

Díl II. Vzdělávání v roce 2008 v tématech

Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky v roce 2008

Zpracovatel: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Editor: Ústav pro informace ve vzdělávání

© MŠMT, Praha 2009

ISBN 978-80-211-0585-0

Úvod	5
Seznam zkratk	7
1 Učitel	9
1.1 Úvod	10
1.2 Podpora učitelů	10
1.2.1 Motivační finanční podpora	10
1.2.1.1 Rozvojové programy – podpora prioritních oblastí DVPP	10
1.2.2 Legislativní podpora	11
1.2.3 Metodická podpora	12
1.2.3.1 Podpůrné metodické portály	13
1.2.3.2 Metodické příručky a texty, manuály	13
1.2.3.3 Semináře, konference a další vzdělávací akce	13
1.2.3.4 Další metodická podpora	14
1.2.3.5 Tematická podpora	14
2 Selektivita, rovné příležitosti a česká škola	15
2.1 Úvod	16
2.2 Vzdělávání dětí, žáků a studentů se SPV a inkluzivní vzdělávání	18
2.2.1 Hl. směry politiky zaměřené na podporu inkluzivního vzdělávání v dalším období	19
2.3 Multikulturní výchova	20
2.3.1 Sondy a analýzy ke kulturní identitě a rozdílnosti, učebnice dějepisu	21
2.3.2 Rok mezikulturního dialogu	21
2.4 Podpora vzdělávání národnostních menšin, integrace cizinců a podpora azylantů	22
2.4.1 Polská menšina – polské národnostní školství	22
2.4.2 Německá menšina	22
2.4.3 Romská menšina	23
2.4.3.1 Studie zaměřené na zjištění informací o situaci romských dětí ve vzdělávacím systému ČR	23
2.4.3.2 Situace dětí, žáků a studentů se sociálním znevýhodněním	25
2.4.3.3 Transformace bývalých zvláštních škol	25
2.4.3.4 Efektivita integračních nástrojů	26
2.4.3.5 Opatření uskutečněná v roce 2008 na podporu vzdělávání romských dětí a žáků	26
2.4.4 Integrace cizinců a podpora azylantů	27
2.5 Rovné příležitosti žen a mužů a jejich podpora v roce 2008	28
2.6 Podpora rovných příležitostí v oblasti vzdělávání realizovaná prostřednictvím programů Evropských strukturálních fondů	29
3 Mládež a zájmové vzdělávání	31
3.1 Úvod	32
3.2 Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013	32
3.3 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání	34
3.3.1 Střediska volného času	34
3.3.2 Školní družiny	35
3.3.3 Školní kluby	35
3.4 Informační centra pro mládež	35
3.5 Soutěže, přehlídky, festivaly pro děti a mládež	35
3.5.1 Přehled soutěží pořádaných MŠMT ve školním roce 2007/2008	36
3.5.2 Přehled soutěží, na jejichž organizaci se v roce 2008 podílelo MŠMT	37
3.5.3 Mezinárodní srovnání	38
3.5.4 Výzkum	39
3.6 Neziskové nestátní organizace a neformální vzdělávání	39
3.6.1 Působení neziskových organizací	39

3.6.2	Instituce neformálního vzdělávání v oblasti NNO, Občanská sdružení přímo pracující s dětmi a mládeží	41
3.7	Vzdělávání pedagogů v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání	42
3.8	Mezinárodní spolupráce v oblasti mládeže	44
3.8.1	Rada Evropské unie	44
3.8.2	Evropská komise	45
3.8.3	Rada Evropy	45

Letos již podvanácté¹ vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy *Výroční zprávu o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky*. Výroční zprávy vznikají na základě § 10 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), a jsou předkládány pro informaci vládě České republiky.

Výroční zprávy mají za cíl informovat o stavu a základních vývojových trendech vzdělávací soustavy České republiky v příslušném roce. Jsou zdrojem informací pro subjekty, které tvoří vzdělávací politiku a rozhodují o školství a vzdělávání na centrální i regionální úrovni, a jsou k dispozici také pedagogické veřejnosti a všem dalším zájemcům o otázky školství a vzdělávání.

Výroční zpráva za rok 2008 nese název *ŠKOLSKÁ REFORMA POKRAČUJE*. Dne 1. září 2008 nastoupila do základních škol již druhá vlna prvňáčků, kteří se začali učit na základě školních vzdělávacích programů. Nejde jen o pouhou změnu dosavadních učebních dokumentů – učebních plánů a osnov, těch byla v minulosti celá řada, ale o jednu z nejvýznamnějších reforem v historii českého školství. Hlavním principem, který reforma přináší, je autonomie škol ve vymezování cílů, obsahů a metod učení a vyučování. Školy mohou do školních vzdělávacích programů, které vytvářejí na bázi rámcových vzdělávacích programů, promítnout jak specifickou společenskou poptávku ve svém prostředí, tak podmínky a možnosti dané školy a jejich partnerů.

Tak jako předchozí je i Výroční zpráva za rok 2008 rozčleněna do dvou dílů:

Díl I. Vzdělávání v roce 2008 v datech popisuje vzdělávací soustavu České republiky na základě vybraných statistických indikátorů. Kromě kapitol zabývajících se regionálním a vysokým školstvím jsou zahrnuty i informace o organizačních a legislativních podmínkách vzdělávací soustavy, jejím financování, údaje týkající se pracovníků ve školství a vztahu vzdělání a uplatnitelnosti na trhu práce. *Díl II. Vzdělávání v roce 2008 v tématech* obsahuje tři kapitoly, které hlouběji zpracovávají aktuální témata školství a vzdělávání v roce 2008: *Učitel; Selektivita, rovné příležitosti a česká škola; Mládež a zájmové vzdělávání*.

Výroční zpráva je kolektivním dílem. Na její tvorbě se podílel široký tým autorů a recenzentů z věcně příslušných útvarů MŠMT a odborných pracovišť přímo řízených organizací. Koordinací autorského týmu a editací zprávy byl ministerstvem pověřen Ústav pro informace ve vzdělávání, který vedle významného podílu autorského provedl rovněž redakční a grafickou úpravu celého textu.

Výroční zpráva je dostupná jak v tištěné podobě ve dvou samostatných svazcích, tak v podobě elektronické na internetových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy www.msmt.cz a na Školském vzdělávacím a informačním portálu www.edu.cz.

¹ Výroční zpráva za rok 2008 je již dvanáctá v řadě. Dosud vydaných jedenáct výročních zpráv podává obraz vzdělávací soustavy a vzdělávání v České republice za téměř dvě desetiletí od přelomového roku 1989:

- **Školství v pohybu.** Výroční zpráva za rok 1996 podchytila i vývoj od roku 1990.
- **Školství na křižovatce.** Výroční zpráva zachytila vývoj českého školství v letech 1997 a 1998.
- **Na prahu změn.** Výroční zpráva popsala vývoj školství v roce 1999. Od tohoto roku vychází výroční zpráva každoročně.
- **Na počátku tisíciletí (2000)**
- **Společná odpovědnost (2001)**
- **Ke společnosti znalostí (2002)**
- **Na cestě k učící se společnosti (2003)**
- **Vstupujeme do evropského vzdělávacího prostoru (2004)** – výroční zpráva byla poprvé vydána ve dvou dílech.
- **S novým školským zákonem (2005)** – zpráva byla vydána rovněž ve dvou dílech. První s názvem *Vzdělávání v roce 2005 v datech* byl uspořádán jako přehledná příručka popisující vzdělávací soustavu a vzdělávání na základě statistických indikátorů. Druhý díl, *Vzdělávání v roce 2005 v tématech*, představil hlubší sondu do aktuálních témat roku 2005.
- **S Evropským sociálním fondem k inovacím vzdělávání (2006)** – první díl, *Vzdělávání v roce 2006 v datech*, popisuje vzdělávací soustavu České republiky na základě vybraných statistických indikátorů; druhý díl, *Řešení aktuálních otázek vzdělávání prostřednictvím Evropského sociálního fondu v roce 2006*, informuje o projektech řešených v rámci Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů (OP RLZ), které jsou zaměřeny na podporu a rozvoj vzdělávání.
- **Na startu školské reformy (2007)** – zpráva je opět dvoudílná, první díl, *Vzdělávání v roce 2007 v datech*, má tradiční deskriptivní charakter, druhý díl, *Vzdělávání v roce 2007 v tématech*, je celý věnován zahájení školské reformy ve školním roce 2007/08.

Výroční zprávy jsou dostupné v elektronické podobě na internetových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy www.msmt.cz a na školském portálu www.edu.cz. Všechny zprávy vyšly rovněž tiskem a lze si je zapůjčit například v Národní pedagogické knihovně Komenského, Mikulandská 7, Praha 1 (www.npkk.cz).

Ústav pro informace ve vzdělávání jako editor *Výroční zprávy o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky v roce 2008* přijme s poděkováním veškeré připomínky, které pomohou zlepšit zpracování výročních zpráv v dalších letech a přispějí k tomu, aby zprávy byly užitečným zdrojem poznatků pro široký okruh uživatelů.

Kontaktní údaje:

Ústav pro informace ve vzdělávání

Senovážné náměstí 26

110 06 Praha 1

E-mail: info@uiv.cz

Tel.: 224 398 111

Fax: 224 237 596

Seznam zkratek

CSVŠ	Centrum pro studium vysokého školství, v. v. i.
CZVV	Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání
ČR	Česká republika
ČRDM	Česká rada dětí a mládeže
ČŠI	Česká školní inspekce
DV	další vzdělávání
DVPP	další vzdělávání pedagogických pracovníků
EU	Evropská unie
EUPRO	programy na podporu účasti ČR v rámcových programech
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
G	gymnázium
ICM	informační centrum pro mládež
IPPP	Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR
LMP	lehké mentální postižení
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NICM	Národní informační centrum pro mládež
NIDM	Národní institut dětí a mládeže
NIDV	Národní institut pro další vzdělávání
NNO	nestátní neziskové organizace
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
OP RLZ	Operační program Rozvoj lidských zdrojů
OP VK	Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost
RE	Rada Evropy
RVP	rámcový vzdělávací program
SIM	střediska integrace menšin
SOČ	středoškolská odborná činnost
SOŠ	střední odborná škola
SPC	speciálně pedagogické centrum
SVP	speciální vzdělávací potřeby
ŠD	školní družina
ŠK	školní klub
ŠVP	školní vzdělávací program
TVP	třídní vzdělávací program
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický v Praze
ZŠ	základní škola
ZUŠ	základní umělecká škola

1

Vzdělávání v roce 2008 v tématech

Učitel

1.1 Úvod

Předpokladem pro to, aby ve školství mohly být úspěšně realizovány významné změny, je především kvalitní a motivovaný učitel. Četné výzkumy průkazně dokládají, že školy mohou mít velký vliv na úspěch žáků v učení, a rozhodující podíl na tom má právě učitel. Rozdíly v práci jednotlivých učitelů způsobují značné rozdíly v tom, jakých výsledků žáci dosahují. Kvalita učitelovy práce má prokazatelně vyšší dopad na rozdíly ve výsledcích dosahovaných žáky v učení než počet žáků ve třídě nebo různorodost ve složení třídy.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) si je vědomo tohoto faktu již řadu let a v minulosti podniklo v této souvislosti řadu pokusů vytvořit systematický a motivující model profesního růstu učitelů. Základem návrhů, které v průběhu minulých let MŠMT postupně zpracovalo, byl předpoklad, že se podaří prosadit pro resort školství samostatné odměňování, které by umožňovalo zohlednit nejen „věkový automat“, ale i celoživotní odborné vzdělávání a celou škálu činností běžně vykonávaných ve školách a školských zařízeních. Mediálně nejznámější je program, který zná veřejnost pod pracovním názvem „Učitel“ (z let 1996–1997). Ve své době šlo o promyšlený a kompaktní materiál, který byl v rámci rozsáhlého připomínkového řízení podroben kritice jak ze jména pedagogické, tak i laické veřejnosti. Přestože došlo postupně ke shodě mezi ministerstvem a těmi, kdo formulovali zásadní připomínky, úspěšná realizace navrženého „kariérního systému“ ztroskotala, neboť systém vyžadoval nemalé finanční prostředky.

Přestože se záměr dosáhnout pro resort školství samostatného odměňování doposud nepodařilo realizovat, přinesly jak zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění, tak i vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb., zásadní zlom v této oblasti, neboť byl poprvé formulován možný posun v kariéře, který již nebyl závislý jen na délce pedagogické praxe, jako tomu bylo doposud.

V roce 2006 uskutečnil Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV) šetření, jehož část se týkala dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP), respektive kariérního systému. Z výsledků šetření jasně vyplynulo, že většina učitelů (86 %) pokládá stávající kariérní systém za málo motivující a nedostatečný. Činnosti, za které je možné pobírat specializační příplatek nebo postoupit do vyšší platové třídy, jsou limitovány; rozpětí pohybu mezi platovými třídami je malé; minimální pozornost je věnována odbornému růstu pedagogických pracovníků. Přes řadu kroků, které byly učiněny v souvislosti s podporou učitelů, je nutné konstatovat, že doposud nejsou vytvořeny optimální podmínky pro zkvalitnění práce učitelů.

Faktory ovlivňující práci učitele. Zvýšit kvalitu učitelovy práce znamená především přijmout fakt, že povaha učitelského povolání se zásadně proměnila, požadavky na učitele jsou nejen vyšší, ale jsou mnohdy i zcela jiné než v minulém století. Kvalitně vyučovat neznamená dělat

dobře totéž, co dělaly předchozí generace učitelů. Společnost očekává od svého vzdělávacího systému jinou službu, kterou vyjadřuje nově formulovanými vzdělávacími cíli pro jednotlivce (celoživotní učení, kompetence) i pro celý vzdělávací systém (spravedlivost, relevance). Zásadně se změnilы podmínky života a chování dětí, které je těžké přitáhnout k učení neúčinnými nástroji vnější motivace. K dispozici je řada psychologických a pedagogických výzkumů, které dokládají daty, jaké postupy ve výuce vedou k tomu, že se žáci skutečně učí. Z těchto zdrojů vycházejí požadavky na kvalitu práce učitele. V roce 2008 vznikl na MŠMT návrh kritérií kvality profese učitele, tzv. **standard kvality profese učitele**, který se stal předmětem vnitřní i veřejné diskuse jako potenciální nástroj pro stanovování a kontrolování výkonu učitelské práce.

1.2 Podpora učitelů v roce 2008

V souvislosti s postupným zaváděním školské reformy přinášející významné změny ve vzdělávání byla podniknuta řada kroků směřujících k podpoře učitelů. Nejvýznamnější z nich představuje:

- **Motivační finanční podpora**, a to formou rozvojových programů, které podporovaly:
 - prioritní oblasti vzdělávání i dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků
 - kvalitní práci učitelů formou navýšení nenáročných složek mzdy
- **Legislativní podpora**
- **Metodická podpora**

1.2.1 Motivační finanční podpora

1.2.1.1 Rozvojové programy – podpora prioritních oblastí DVPP

Podpora dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v regionech – 23 mil. Kč. Dotace byla přidělena projektům, které realizovaly vybrané druhy DVPP obsažené ve vyhlášce č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, tj.:

- studium pedagogiky,
- studium pro asistenty pedagoga,
- studium k výkonu specializovaných činností,
- průběžné vzdělávání (vzdělávací program v minimálním rozsahu 40 hodin zaměřený zejména na podporu kurikulární reformy, vzdělávací program v minimálním rozsahu 40 hodin zaměřený na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a na jejich individuální integraci).

MŠMT tímto rozvojovým programem podpořilo DVPP realizované na podporu kurikulární reformy, zvyšování profesionality pedagogických pracovníků, ať už v oblasti získávání odborné kvalifikace, jejího rozšiřování či prohlubování.

Zpřístupnění dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků základních škol s ročníky pouze 1. stupně – 4,7 mil. Kč. Cílem rozvojového programu bylo umožnit pedagogickým pracovníkům škol, v nichž je obtížná za-

stupitelnost vyučujících, účast na akreditovaných akcích DVPP zaměřených zejména na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) a jejich integraci a na podporu kurikulární reformy, tj. vzdělávání v dovednostech, které dále prohloubí či rozšíří profesní kompetence pedagogických pracovníků v souvislosti s tvorbou školního vzdělávacího programu (ŠVP) a povedou k pozitivní změně klimatu na školách.

Navýšení nenárokových složek mezd a platů v regionálním školství. Šlo o zvyšování disponibilních zdrojů nenárokových složek mezd a platů v regionálním školství, které ředitelům škol vytvořilo prostor pro finanční ocenění pedagogických pracovníků dosahujících dlouhodobě kvalitních výsledků pedagogické práce zejména v oblasti přípravy nebo realizace kurikulární reformy, a to bez ohledu na počet let praxe.

Motivační podpora byla zahájena v roce 2007, kdy byly přímé výdaje MŠMT formou dalšího zvýšení republikových normativů zvýšeny o cca 800 mil. Kč na mzdy a související odvody. Od roku 2008 je motivační podpora zajišťována formou účelových rozvojových programů na posílení nenárokových složek mezd a platů pedagogických zaměstnanců. Celkem v období let 2007 až 2009 představuje rovina motivační podpory kurikulární reformy zvýšení výdajů státního rozpočtu kapitoly 333 MŠMT pro regionální školství o cca 5,3 mld. Kč.

Ředitel školy mohl rozdělit nenárokové složky mzdy podle následujících kritérií:

- a) míra účasti na tvorbě, inovaci nebo evaluaci školního vzdělávacího programu nebo koordinaci těchto činností;
- b) míra účasti na tvorbě, koordinaci nebo řízení vzdělávacích projektů vedoucích k dosahování klíčových kompetencí dětí, žáků a studentů;
- c) uplatnění moderních a efektivních metod ve výchovně-vzdělávacím procesu a při poskytování školských služeb, zejména pokud vyplývají z účasti pedagogických pracovníků v dalším vzdělávání pedagogických pracovníků;
- d) výkon činnosti výchovného poradce, metodika informačních a komunikačních technologií, metodika prevence;
- e) výkon činnosti ředitele školy nebo školského zařízení, pokud jsou zároveň naplněna kritéria uvedená v bodech a), b) nebo c);
- f) uplatnění moderních a efektivních metod ve výchovně-vzdělávacím procesu a při poskytování školských služeb, které jsou využívány při práci ve třídě, skupině či oddělení s individuálně integrovanými dětmi, žáky a studenty se sociálním a zdravotním znevýhodněním či zdravotním postižením.

Motivační podpora formou zvyšování disponibilních zdrojů nenárokových složek mzdy a platů pokračuje kontinuálně v roce 2009.

1.2.2 Legislativní podpora

K určitému zlepšení podmínek práce učitelů by měla přispět také novela zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogic-

kých pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, jejíž návrh MŠMT v roce 2008 připravilo. Navržená novela usiluje řešit problémy, které se vyskytly během čtyřleté aplikace zákona v praxi – jde zejména o problematiku nekvalifikovaných pedagogických pracovníků, kterou MŠMT navrhuje řešit třemi dílčími opatřeními:

- prodloužením lhůty, ve které musí nekvalifikovaní pedagogičtí pracovníci zahájit studium k získání odborné kvalifikace o dalších 5 let, tj. do konce roku 2014;
- zmírněním kritérií pro možnost prominutí odborné kvalifikace;
- zakotvením nového pravidla, podle kterého se bude považovat předpoklad odborné kvalifikace za splněný, pokud bude pedagog splňovat odbornou kvalifikaci v nadpoloviční části svého úvazku.

Důvodem navržených změn je jednak velké množství pedagogických pracovníků bez požadované odborné kvalifikace, kteří by byli nuceni bez změny právní úpravy přestat na konci roku 2009 vykonávat přímou pedagogickou činnost, ale také nedostatečná nabídka distančních a kombinovaných forem studia, jehož absolvováním mohou nekvalifikovaní pedagogičtí pracovníci odbornou kvalifikaci získat.

Navržená novela přináší také zpřesnění podmínek pro odměňování přímé pedagogické činnosti nad stanovený rozsah (tzv. přespočetných hodin) a pro čerpání volna k samostudiu, které je jednou z forem DVPP. Nově upravuje i pracovní dobu pedagogických pracovníků s možností výkonu prací souvisejících s přímou pedagogickou činností mimo pracoviště zaměstnavatele. Poměrně výrazné změny je možno očekávat rovněž v odborné kvalifikaci učitelů, kdy cílem je zajistit větší prostupnost mezi jednotlivými kategoriemi učitelů.

Po přijetí změn v zákoně o pedagogických pracovnících bude MŠMT usilovat také o prosazení změn v systému odměňování učitelů a dalších kategorií pedagogických pracovníků. Bez zásadní koncepční změny v odměňování pedagogických pracovníků se bude regionální školství i nadále potýkat s poměrně velkým množstvím nekvalifikovaných učitelů, jejich vysokým věkovým průměrem a výrazným nepoměrem mužů a žen v učel-ských profesích.

Výše platů velmi úzce souvisí s kvalifikovaností pedagogických pracovníků – nedostatečné platové ohodnocení nutí velmi často absolventy studijních oborů a oborů vzdělání, jejichž absolvováním se získává odborná kvalifikace pedagogického pracovníka, hledat uplatnění v jiných odvětvích, kde jsou platové podmínky výrazně lepší. Typickým příkladem je absolvent pedagogické fakulty, který získal vzdělání v magisterském studijním programu zaměřeném na přípravu učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů. Tento absolvent má na trhu práce velmi široké uplatnění a vzhledem k nabízeným platovým možnostem volí raději jinou profesní dráhu, než pro kterou byl připravován studiem na vysoké škole.

Téměř 60 % učitelů je zařazeno v posledních čtyřech platových stupních (tj. s praxí delší než 23 let). Pokud

nedojde ke změně stávajícího systému odměňování, nebudou absolventi škol ochotni se věnovat učitelské profesi (nástupní hrubý plat učitele v 11. platové třídě je 14 780 Kč, nástupní plat učitele mateřské školy v 8. platové třídě 11 570 Kč) a budou hledat uplatnění mimo resort školství.

Podobně jako v předchozích dvou případech se nízká úroveň platů učitelů zásadním způsobem odráží také v nízkém počtu mužů v učitelských profesích. V roce 2008 pracovalo v regionálním školství ve školách a školských zařízeních zřízených MŠMT, kraji, obcemi a dobrovolnými svazky obcí **cca 77 % učitelek a 23 % učitelů-mužů**. V případě mateřských škol je procentuální podíl učitelů-mužů nejmenší (0,2%). Podíl učitelů-mužů na základních školách (ZŠ) je také velmi nízký. V roce 2008 pracovalo na základních školách cca 14 % učitelů-mužů. Ve středním školství je zastoupení učitelů-mužů výrazně vyšší než v předškolním a základním vzdělávání (cca 36 %), v případě učitelů odborného výcviku byla v roce 2008 zaznamenána na rozdíl od ostatních druhů škol dokonce početní převaha mužů nad ženami. Podíl učitelů odborného výcviku mužů činil cca 64 % z celkového počtu učitelů odborného výcviku v regionálním školství. Podíl učitelů-mužů na ostatních školách (učitelé základních uměleckých škol, učitelé jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, učitelé v zařízeních pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, učitelé ve školách a v zařízeních pro výkon ústavní výchovy) byl v tomto roce relativně vysoký a činil cca 36 %.

Platy učitelů v České republice výrazně zaostávají za platy učitelů ve většině zemí OECD. Zlepšení této situace a jednotlivé způsoby řešení závisí především na množství finančních prostředků, které bude mít MŠMT k dispozici na platy pedagogických pracovníků regionálního školství. Jako optimální se přitom jeví vytvoření zcela samostatného systému odměňování pedagogických pracovníků (např. v zákoně o pedagogických pracovnících), na který bude navazovat také odpovídající kariérní systém. Stávající právní úprava odměňování ve veřejné sféře je již překonaná. Svou konstrukcí neodůvodněně zvýhodňuje zaměstnance starších věkových kategorií (výše platu je závislá na délce dosavadní praxe). Např. rozdíl mezi „tabulkovým platem“ začínajícího učitele a učitele po 32 letech praxe je větší než 9000 Kč. Zcela zásadním způsobem je tak popřena základní zásada odměňování – „za stejnou práci stejný plat“.

Je proto třeba prosadit jiný systém, kdy postup do vyššího platového stupně nebude záviset pouze na délce praxe, respektive věku pedagogického pracovníka, ale především na kvalitě a zvyšující se náročnosti jeho práce. Postup do vyššího platového stupně by tedy měl být podmíněn splněním přesně zákonem stanovených předpokladů (atestací). Současně budou definovány nadtarifní složky platu za kvalitní výkon práce, za plnění úkolů většího rozsahu či za splnění mimořádných úkolů.

MŠMT si je vědomo, že zavedení nového systému odměňování a kariérního systému bude znamenat významné zvýšení nároků na státní rozpočet, nicméně by byl vytvořen systém, který by motivoval učitele k dalšímu

vzdělávání a kvalitní práci. Stávající systém má efekt zcela opačný, plat učitelům automaticky roste se zvyšující se délkou praxe a postrádá jakékoli motivační prvky pro jejich aktivní přístup k výkonu přímé pedagogické činnosti a dalšímu vzdělávání.

1.2.3 Metodická podpora

Jednou z nejdůležitějších oblastí podpory je oblast metodické podpory učitelů. Jde o širokou škálu opatření a postupných kroků, jejichž jednotícím prvkem je kurikulární reforma. Podpora byla realizována především prostřednictvím přímo řízených organizací MŠMT – Národního ústavu odborného vzdělávání (NÚOV), Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP), Národního institutu pro další vzdělávání (NIDV), Institutu pedagogicko-psychologického poradenství ČR (IPPP), Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání (CZVV), a to:

- formou vydávání **metodických příruček a jiných textů**, které přinášely rady a konkrétní příklady, jak přistupovat k naplňování principů kurikulární reformy
- organizováním **dílů, seminářů, kurzů, včetně ucelených akreditovaných vzdělávacích programů DVPP**, kde se učitelé, ředitelé, ale také zástupci zřizovatelů mohli seznámit s jednotlivými aspekty reformy a s tím, co to znamená pro jejich práci
- pořádáním **konferencí** věnujících se tématům, jež reforma přináší (role učitele, zkušenosti s tvorbou ŠVP/TVP apod.)
- poskytováním informací prostřednictvím **metodického portálu** VÚP www.rvp.cz, který je k dispozici učitelům a všem ostatním, kdo mají o reformu zájem
- poskytováním odborné pomoci školám prostřednictvím **regionálních konzultačních center NIDV**

Po obsahové stránce se metodická podpora soustředila zejména:

- na to, jak sestavit vlastní ŠVP/TVP a jak podle něj učit
- na nové prvky související s reformou
 - klíčové kompetence
 - průřezová témata a vlastní hodnocení školy
 - způsoby výuky reflektující nové vzdělávací cíle
- na oblasti, které má reforma posilovat
 - zvyšování čtenářské a ICT gramotnosti
 - výuka cizích jazyků
 - rozvíjení potenciálu všech žáků při respektování jejich individuálních vzdělávacích potřeb

Pro lepší koordinaci reformy a zefektivňování potřebné metodické podpory fungují při MŠMT pracovní skupiny (např. skupina pro multikulturalitu a vzdělávání cizinců, inkluzivní vzdělávání, pro sledování průběhu a vyhodnocování výsledků kurikulární reformy, pro standard kvality profese učitele). Z práce těchto skupin vycházejí podněty pro výzkumná šetření a analýzy a pro tematické zaměření vyhlášených rozvojových, dotačních a ESF programů. Právě prostřednictvím výzev v oblasti programů ESF má

MŠMT možnost koordinovat metodickou podporu poskytovanou subjekty mimo strukturu MŠMT (tj. občanskými sdruženími, neziskovými organizacemi, komerčními subjekty).

1.2.3.1 Podpůrné metodické portály

- **www.rvp.cz**
MŠMT prostřednictvím VÚP v Praze spravuje metodický portál na podporu reformy, shrnuje základní informace o reformě, jsou zde ke stažení RVP pro jednotlivé stupně všeobecného vzdělávání a příslušné manuály či další metodické publikace; soustředí se zde praktické náměty do výuky reflektující principy reformy a teoretické příspěvky k novým tématům jako klíčové kompetence, průřezová témata, autoevaluace, funkční gramotnost apod., návody a tipy pro tvorbu ŠVP a práce s ním. Informuje o zahraničních trendech ve vzdělávání. Je také zdrojem digitálních učebních materiálů. Příspěvky jsou recenzované. Portál funguje od března 2005. Nejprve se zaměřil na podporu mateřských škol (MŠ), od ledna 2006 se věnuje i oblastem základního a gymnaziálního vzdělávání. K září 2008 obsahoval přes 1 500 recenzovaných příspěvků a přes 500 recenzovaných digitálních učebních materiálů (od ledna 2006 do září 2008), průměrná denní návštěvnost je 2 700 IP adres. Učitelé navštěvují portál v poměrně vysoké míře i o víkendech a mimo pracovní dobu.
- **www.rvp.cz/gympliste**
Je samostatnou sekcí portálu rvp.cz a funguje od listopadu 2007. Jde o interaktivní diskusní fórum pro učitele, kde koordinátoři ŠVP a učitelé sdílejí nápady, náměty i informace týkající se zavádění principů reformy do výuky a chodu školy.
- **www.pilot-gp.cz**
Obsahuje ukázky ŠVP gymnázií, diskuse a komentáře k nim, prostor pro sdílení zkušeností s tvorbou ŠVP a zaváděním výuky podle ŠVP.

1.2.3.2 Metodické příručky a texty, manuály

- Manuály pro tvorbu školních, respektive třídních vzdělávacích programů pro MŠ, ZŠ, G: Jde o metodické příručky doplňující rámcové vzdělávací programy (RVP) pro všechny úrovně všeobecného vzdělávání provádějící školy krok za krokem tvorbou jejich vlastního ŠVP. Byly distribuovány na všechny školy.
- Praktický průvodce třídním vzdělávacím programem mateřské školy – na rozdíl od Manuálu pro tvorbu třídních vzdělávacích programů popisuje, jak s TVP pracovat v praxi.
- Klíčové kompetence v základním vzdělávání (příručka) a Klíčové kompetence na gymnáziu (příručka). Příručky přinášejí učitelům rady, jak pracovat s klíčovými kompetencemi v ŠVP a při výuce samotné. Každá klíčová kompetence je podrobně rozepsána do dílčích částí. To umožňuje učitelům udělat si lepší představu o tom, jaké znalosti, dovednosti a postoje se mohou za formulacemi kompetencí v RVP skrývat.
- Příklady dobré praxe na ZŠ, G, v odborném vzdělávání (OV): Přinášejí učitelům konkrétní náměty pro pláno-

vání výuky a vlastní práci s žáky. Obsahují efektivní metody a formy práce se žáky, dílčí vyučovací aktivity, školní projekty, nástroje k hodnocení klíčových kompetencí, příklady toho, jak provádět vlastní hodnocení školy. Publikace vznikly ve spolupráci s pilotními školami a jsou doplněny o multimediální DVD nebo CD (pro OV).

- Sborník Pilotní školy – zdroj inspirace (pro odborné školy) – rozeslán na všechny odborné školy.
- DVD: „Rozhovory o školské reformě – ŠVP očima (nejen) učitele“ – informační DVD, které mělo pomoci koordinátorům motivovat učitele pro práci na ŠVP, případně osvětlit myšlenky školské reformy rodičům nebo žákům. Vyšlo v roce 2007 a bylo distribuováno na všechna čtyřletá a víceletá gymnázia v ČR.
- Tematické sborníky: mj. autoevaluace, čtenářská gramotnost, individualizace v MŠ (pedagogicko-diagnostická pomůcka vytvářená „na míru“ RVP PV, která vede pedagogy ke spolehlivějšímu poznání osobnosti, vzdělávacích potřeb i možností každého dítěte).
- Metodika výuky angličtiny v MŠ: Metodický text určený mateřským školám, které zařazují angličtinu do svých ŠVP. Publikace byla školám nabídnuta zdarma. Náklad 1 000 ks byl okamžitě rozebrán, zájem škol trvá a velmi by přivítaly dotisk či další vydání publikace.
- Poznámky k tvorbě vzdělávacího obsahu v přípravných třídách: Řeší specifické problémy vzdělávacích programů tříd zřizovaných pro děti se sociálním znevýhodněním. Součástí metodického textu je diagnostický list, který má pomoci pedagogovi vést děti vzdělávané v těchto třídách tak, aby získaly větší šanci ve škole uspět. Text byl nabídnut školám v elektronické podobě v červnu 2007.
- Další metodické a výukové materiály (vznikly např. jako učební materiály k různým kurzům DVPP).
- Jiné
 - Elektronický měsíčník pro učitele se zajímavostmi a náměty (Newsletter)
 - Kalendář Inspiromat (náměty k průřezovým tématům)

1.2.3.3 Semináře, konference a další vzdělávací akce

- Konference: Probíhají konference na regionální, národní i mezinárodní úrovni pro učitele MŠ, ZŠ i SŠ, často jako (závěrečné) konference projektů ESF. Příklady realizovaných konferencí:
 - Učitel²¹ – Učitel ve 21. století. Nové výzvy, nové požadavky?
 - Digitální učební materiály v pedagogické praxi aneb Pomáháme si růst
 - Různé konference na téma inspirace a zkušenosti s tvorbou ŠVP/TVP
 - Mezinárodní konference k problematice interkulturního vzdělávání (v roce 2009)
- Semináře a další vzdělávací akce

Semináře probíhají v rámci projektů ESF, činnosti organizací zřizovaných MŠMT (NÚOV, VÚP, NIDV, IPPP aj.) či jako ucelené akreditované programy DVPP. Jsou

buď informačního charakteru, nebo prakticky zaměřené na tvorbu ŠVP (TVP) a jejich zavádění do školní praxe. Velká část seminářů se věnuje novým prvkům, které reforma přinesla – klíčovými kompetencím, průřezovými tématům, autoevaluaci, tvorbě učebních osnov, funkčním gramotnostem (čtenářské, finanční), interkulturnímu vzdělávání. Část seminářů a vzdělávacích akcí se soustředila na konkrétní výukové metody, které mohou učitelé využít pro rozvíjení klíčových kompetencí nebo k inovaci učiva v jednotlivých předmětech a k problematice výuky cizích jazyků.

Vzdělávací akce jsou určeny ředitelům škol, koordinátorům tvorby ŠVP, celým pedagogickým sborům, týmům učitelů zpracovávajících ŠVP, učitelům oborů, v menší míře i inspektorům ČŠI či pracovníkům územních správních a samosprávných úřadů.

1.2.3.4 Další metodická podpora

- Konzultační centrum při VÚP a konzultační centra NIDV v regionech: Poskytují pomoc při tvorbě ŠVP koordinátorům, ředitelům a učitelům škol (prostřednictvím telefonických linek, e-mailových poraden či přímou osobní konzultací). V posledním čtvrtletí roku 2008 využilo osobní konzultace 225 škol.
- Vytvoření sítě partnerských škol: Umožňuje sdílení zkušeností pilotních škol mezi sebou i s ostatními školami.
- Podpora administrativy: Návrhy nových třídních knih, třídních výkazů, vysvědčení pro slovní hodnocení.

1.2.3.5 Tematická podpora

Výuka cizích jazyků. Oblast výuky cizích jazyků se řídí **Národním plánem výuky cizích jazyků.** Hlavní páteří Národního plánu bylo zvýšení počtu hodin cizího jazyka v učebním plánu základních škol a výrazná podpora dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (např. rozvojové programy pro učitele 1. stupně bez odborné kvalifikace, kteří učí nebo budou učit cizí jazyk) včetně vydávání metodických materiálů.

Součástí Národního plánu výuky cizích jazyků je mj.:

- **Evropské jazykové portfolio.** Cílem projektu bylo vyzkoušet alternativní způsoby hodnocení, podpořit motivaci žáků a napomoci sjednocování školních výsledků. Projekt se setkal s velice příznivou odezvou jak mezi učiteli, tak i mezi žáky. Při analýze průběhu ověřování se projevil kladný účinek hodnocení a zejména sebehodnocení žáků na komunikaci v rámci školy i mimo ni (mezi rodiči žáků a školou).
- **Rozvojový program Podpora výuky málo vyučovaných cizích jazyků.** Cílem programu bylo podpořit výuku méně vyučovaných cizích jazyků (všechny cizí jazyky kromě anglického a německého) v základních školách. Školám byly poskytnuty mzdové prostředky pro výuku jazyků i v malých skupinách žáků (min. 7 žáků), kterou by jinak škola obtížně financovala.
- Metodická příručka **Jazyková propedeutika pro učitele 1. stupně ZŠ.** Příručka poskytla pedagogům příklady a náměty pro realizaci jazykové propedeutiky v předmětech 1. stupně ZŠ, případně v mimoškolních aktivitách, které pomohou otevřít žákům nové obzory poznání, vidět svět z pohledu různých cizích jazyků. Učební texty a materiály jsou zpracovány tak, aby s nimi mohl pracovat každý učitel, byť by sám nebyl vybaven cizojazyčnými znalostmi. Vyšla koncem roku 2007 a byla rozeslána zdarma na všechny základní školy.
- Metodická příručka **Cizí jazyky napříč předměty 1. stupně ZŠ.** S pomocí této příručky mohou učitelé začlenit výuku cizího jazyka do ostatních předmětů a zároveň přispět k tomu, aby se současní žáci zbavili stereotypů v jazykovém vyučování a vznikl prostor pro úspěšnější a efektivnější uspokojování jejich měnících se komunikačních potřeb. Metodická příručka **Cizí jazyky napříč předměty 1. stupně ZŠ** vyšla koncem roku 2007 a byla rozeslána zdarma na všechny školy.
- **Praktické dílny rozvoje výuky cizích jazyků** na SOŠ

Vzdělávání v roce 2008 v tématech

**Selektivita,
rovné příležitosti
a česká škola**

2.1 Úvod

Dosáhnout dobrého vzdělání je právem, které má být umožněno všem dětem a mladým lidem. Kvalitní předškolní a základní vzdělávání je základním předpokladem pro další vzdělávací dráhu každého jednotlivce, ať již je realizováno na půdě instituce, nebo v rodině. Jednou z priorit vzdělávací politiky v České republice v roce 2008 bylo podporování rovných příležitostí ve vzdělávání, snižování selektivity vzdělávacího systému a vytváření potřebných podmínek pro kvalitní vzdělávání všech dětí, žáků a žáků v hlavním vzdělávacím proudu. Podporu rovných příležitostí ve vzdělávání, vytváření podmínek pro inkluzivní vzdělávání a snižování selektivity v rámci předškolního a základního vzdělávání vnímáme zároveň jako trvalou prioritu, které bude věnována vysoká pozornost i v dalším období.

Podporu vytváření inkluzivního prostředí je nutné směřovat do škol a tříd v celém vzdělávacím systému. Cílem opatření zahájených v roce 2008 a opatření připravovaných na další období je nastavit v ČR systém inkluzivního vzdělávání, tj. vzdělávání všech dětí, žáků a žáků přednostně v hlavním vzdělávacím proudu, při němž je v maximální možné míře zmírněn vliv okolností, které jedinec nemůže změnit,² a prostřednictvím efektivní systémové podpory je každému umožněno plně rozvinout jeho vzdělávací potenciál.

V předchozím období již byly pro realizaci těchto cílů vytvořeny určité předpoklady. Rovný přístup ke vzdělávání je deklarován ve školské legislativě již v preambuli zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), a prolíná celým zákonem. Zákon upravuje speciálním ustanovením vzdělávání dětí příslušníků národnostních menšin (§ 14 školského zákona), žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (§ 16 školského zákona) a žáků nadaných (§ 17 školského zákona).

Jak ukazuje praxe, využití posledního jmenovaného paragrafu však může mít i diskriminační podobu, neboť implikuje možnost odděleného vzdělávání dětí, žáků a žáků označených jako nadaní ve speciálních předmětech nebo ve skupinách předmětů, zatímco individualizace prostřednictvím individuálního vzdělávacího plánu (§ 18 školského zákona) je prezentována jako opatření spíše výjimečné. Individualizace ovšem nemusí probíhat prostřednictvím individuálního plánu a nemusí být podmíněna jen malým počtem vzdělávaných ve třídě. Na úrovni dokumentů kurikulární reformy není dostatečně propagována a využita možnost individuální profilace žáků a žáků prostřednictvím disponibilní časové dotace. Disponibilní časová dotace by měla být využívána především k seberealizaci žáků a žáků, naplňování jejich vzdělávacích potřeb a nalezení smyslu jejich vlastního vzdělávání. Existují indikace, že disponibilní časová dotace je využívána k profilaci školy, nikoli k osobní profilaci žáků a žáků.

² Takovými okolnostmi jsou typicky speciální vzdělávací potřeby, kulturní a sociální zázemí.

Za problematickou lze považovat samotnou kategorizaci potřeb dle § 16 a 17 školského zákona,³ zejména při absenci zmínky o znevýhodnění jazykovém či kulturním (zákon hovoří pouze o prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením). Odstavec 6 § 16 školského zákona lze interpretovat jako podporu odděleného speciálního vzdělávání, hovoří se v něm o obsahu, který odpovídá možnostem dětí, žáků a žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Podle odst. 7 § 16 školského zákona „Děti, žáci a studenti se zdravotním postižením mají právo bezplatně užívat při vzdělávání speciální učebnice a speciální didaktické a kompenzační učební pomůcky poskytované školou“, ale zohlednění situace dětí, žáků a žáků sociálně znevýhodněných v zákoně uvedeno není.

Dosud přetrvává ustanovení odst. 5 § 16 školského zákona – Speciální vzdělávací potřeby dětí, žáků a studentů (tj. včetně sociálního znevýhodnění) zjišťuje školské poradenské zařízení. Vyhláška č. 73/2005 Sb. pak v § 3 umožňuje skupinovou integraci, která je sama o sobě z hlediska integrace pochybným konceptem, neboť nejde o integraci do hlavního vzdělávacího proudu, nýbrž o vzdělávání ve speciální třídě zřízené podle zvláštních předpisů.⁴ Jedním ze systémových nástrojů podpory integrace dětí, žáků a žáků se sociálním znevýhodněním je jejich vzdělávání v přípravných třídách před zahájením povinné školní docházky. Tento nástroj nemusí vždy plnit integrační funkci, pokud jsou tyto třídy zřizovány při školách vzdělávajících podle přílohy pro lehké mentální postižení (LMP) k RVP ZV či RVP ZŠ speciální (viz analýza Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit – závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR, Praha, leden 2009, str. 30 a dále).

Kurikulární reforma zahájená v roce 2006 umožňuje školám nastavit vzdělávací programy podle potřeb dětí a komunity, ze které přicházejí, a vytvářet učební programy orientované na vzdělávací potřeby všech svých žáků. Oproti dřívější praxi jsou nově formulovány cíle vzdělávání. Ty jsou vedle osvojení důležitých poznatků zaměřeny na utváření a rozvíjení životních dovedností. Do základního vzdělávání je zařazena řada nových dílčích a průřezových témat, která prolínají celým vzdělávacím procesem a posilují výchovné působení na žáky. Učivo je vymezeno tak, aby bylo umožněno jeho smysluplné propojování. Kurikulární reforma vytváří ve školách hlavního vzdělávacího proudu prostor k individualizaci výuky a zkvalitnění práce. Na druhé straně vzniká i prostor k selekci ve vzdělávání, který je využíván již v poměrně raném věku (viz například vzdělávání dětí ve specializovaných třídách a třídách pro děti, žákyně a žáky nadané).

Ve výuce a v hodnocení dětí, žáků a žáků díky nasměrování ke klíčovým kompetencím mohou a měly by

³ Může dojít k situaci, kdy dítě má speciální vzdělávací potřeby (v pravém slova smyslu), které nelze zařadit do žádné z kategorií uvedených v legislativě. Lze hovořit o potřebě dodatečné podpory.

⁴ Novela vyhlášky č. 62/2007 Sb. byla zrušena vyhláškou č. 275/2009 Sb. zveřejněnou ve Sbírce zákonů částka 83 ze dne 27. 8. 2009.

být upřednostňovány zejména motivující a aktivizující metody, které mají větší potenciál rozvíjet individuální předpoklady žákyň a žáků a umožňují pozitivně využívat heterogenitu žákovského kolektivu. Tím je vytvořen prostor pro širší zapojení žákyň a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) do běžných tříd hlavního vzdělávacího proudu. V kurikulárních dokumentech je velký důraz kladen také na spolupráci školy a rodičů žákyň a žáků a vytváření pozitivního klimatu ve škole.

Ve vzdělávacím systému jsou uplatňovány prostředky uvedené ve školském zákoně na podporu úspěšného inkluzivního vzdělávání dětí, žákyň a žáků se SVP. Patří mezi ně využívání asistentů/asistentek pedagoga pro děti se zdravotním postižením či sociálním znevýhodněním, poradenské služby zahrnující také služby psychologa/psycholožky či speciálního pedagoga/pedagožky, další vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníc, podpora vybavování škol kompenzačními a didaktickými pomůckami pro potřeby vzdělávání žákyň a žáků se SVP. Z výše uvedeného nicméně vyplývá potřeba legislativních úprav tak, aby rovný přístup ke vzdělávání deklarovaný ve zmíněné preambuli školského zákona mohl být lépe realizován.

V roce 2008 byly formulovány kroky, které mají podpořit vytváření potřebných podmínek v praxi a ve vzdělávacím procesu ve školách. Tyto záměry byly formulovány ministrem školství, mládeže a tělovýchovy Ondřejem Liškou na tiskové konferenci „Směrem k otevřenějšímu školství“ 26. června 2008.⁵ Níže shrnujeme „6 kroků k inkluzivnímu vzdělávání“, představených na této tiskové konferenci.

1. Objektivní zmapování situace – realizace studií zaměřených na míru zapojení dětí se SVP v hlavním vzdělávacím proudu, vytvořených předpokladů na úrovni škol a lokalit. Definování míry individualizace pedagogického přístupu učitelek a učitelů především v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Je třeba nastavit průběžný systém monitoringu efektivity realizovaných opatření jak směrem k dětem, žákyním a žákům se zdravotním postižením, tak k dalším skupinám vyžadujícím v oblasti vzdělávání speciální péči.

2. Rozvíjení podpůrných opatření ve vzdělávacím systému a na úrovni škol a lokalit. Záměrem MŠMT je zajistit dostatečnou kapacitu k realizaci podpůrných a vyrovnávacích opatření v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Z hlediska rovných příležitostí je nezbytné, aby děti, žákyně a žáci se SVP měli možnost navštěvovat školy v jejich lokalitě a efektivně se vzdělávat v běžném inkluzivním prostředí s ostatními dětmi. Na druhou stranu je potřebné zajišťovat i vzdělávání ve speciálních školách, které disponují potřebnými odbornými kapacitami a kompenzačními pomůckami a poskytují tak dětem, žákyním a žákům s postižením prostředí i podmínky k optimálnímu rozvíjení jejich vzdělávacího potenciálu. Děti, žákyně a žáci se SVP by měli být vzdělávání především v rámci hlavního vzdělávacího proudu a do škol speciál-

ních by měli docházet pouze v případě, kdy je to v jejich nejlepším zájmu.

3. Cílem MŠMT je poskytovat dětem se speciálními potřebami a jejich rodičům potřebnou péči od co nejútlejšího věku dítěte. V tomto ohledu jsou realizovány programy pro děti se zdravotním postižením a jejich rodiče již od nejranějšího věku a zahrnují i kvalitní předškolní vzdělávání. Programy jsou realizovány týmy speciálních pedagogů/pedagožek, psychologů/psycholožek a sociálních pracovníků a pracovníc. Systém je nutno rozšířit i pro děti, žákyně a žáky z odlišného kulturního sociálního prostředí a děti, žákyně a žáky ohrožené sociálním vyloučením a jejich rodiče. Pro efektivní podporu těchto skupin je nutné propojit sociální a pedagogickou intervenci, podporu poskytovat v rámci multidisciplinárních týmů.

4. Důležitým faktorem při vytváření inkluzivního prostředí a vzdělávání dětí ve smíšených skupinách je vysoká kompetence učitelů, učitelek a speciálních pedagožek a pedagogů, kteří s dětmi pracují. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy připravuje programy podporující pregraduální a postgraduální vzdělávání pedagogických pracovníc a pracovníků ve všech oblastech vzdělávacího systému zaměřené na posilování jejich kompetencí k vytváření inkluzivního školního prostředí. S tím souvisí také zdůraznění principu respektu k diverzitě v rámcových a školních vzdělávacích programech a nastavení principu sociálně-inkluzivních hodnot.

5. V oblasti poradenství jako jedné z podpůrných služeb je třeba se zaměřit na rozvíjení sociokulturně citlivého přístupu, multidisciplinárního způsobu práce, tak aby doporučení poradenských pracovišť směřovala k nastavení efektivních podpůrných opatření pro děti, žákyně, žáky a jejich rodiče. Poradenský servis by se měl více zaměřit také na podporu učitelů a učitelek v hlavním vzdělávacím proudu při využívání vhodných vyrovnávacích opatření. Důležitým předpokladem je rovněž zvýšení mobility pracovišť. V tomto ohledu je potřebné posílit regionální zdroje a vytvořit spolupracující síť odborníků. To je i jedním z cílů národního projektu *Centra podpory inkluzivního vzdělávání*, připraveného v roce 2008, který bude zahájen v roce 2009.

6. Nezbytným předpokladem pro zvýšení inkluzivity vzdělávacího systému v České republice je naplňování principu partnerské spolupráce za účelem sjednocení politik jednotlivých aktérů na poli sociálního začleňování. Především ve vztahu k dětem ohroženým sociálním vyloučením se na péči podílí sociální a terénní sociální pracovníci a pracovníce, nízkoprahová zařízení, neziskový sektor, pedagogové, pedagogicko-psychologické poradny. Spolupráce na úrovni resortů, krajů a lokalit je v tomto případě nezbytná.

V roce 2008 byla na MŠMT nově vytvořena skupina, která se zabývá problematikou sociálních programů ve vzdělávání, ať se již jedná o děti, žákyně, žáky, studenty a studentky se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, cizince, azylanty, příslušníky menšin, prevenci sociálně patologických jevů a společenskovední a multikulturní oblast atp. V jednotlivých kapitolách níže shr-

⁵ Bližší informace viz webová adresa <http://www.msmt.cz/pro-novinare/smerem-k-otevrenejsimu-skolstvi>

nujeme aktivity zaměřené na rozvíjení rovných příležitostí ve vzdělávání realizované v jednotlivých oblastech v roce 2008.

2.2 Vzdělávání dětí, žákyň, žáků, studentů a studentek se speciálními vzdělávacími potřebami a inkluzivní vzdělávání

Současná situace i vývojové trendy vypovídají o tom, že struktura dětí, žákyň a žáků ve školách samostatně zřizovaných pro žáky se zdravotním postižením se mění a lze očekávat, že tento trend bude nadále pokračovat. Potvrzuje se prognóza, že tyto školy navštěvuje stále vyšší počet žákyň a žáků s komplexními problémy a nejvyšší mírou potřebnosti speciálně pedagogické podpory.

Vzdělávání, v němž každý žák a žákyně dosahuje svého maxima, přičemž vychází pozice *každého* žáka a žákyně je v hlavním vzdělávacím proudu, je nosnou tendencí, která je v rámci vzdělávacího systému realizována prostřednictvím podpůrných opatření, která usnadňují všem žákům a žákyním, tedy například i žákům a žákyním se zdravotním postižením a sociálním znevýhodněním, úspěšnou účast ve vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu.

Na druhou stranu se do prostředí škol nebo tříd zřizovaných pro žáky a žákyně se SVP dostávají ti, kteří ve škole hlavního vzdělávacího proudu nebyli úspěšní, neboť tam jejich vzdělávací potřeby nebyly dostatečně uspokojovány. Nejedná se pouze o žáky a žákyně se zdravotním postižením se širokým rozsahem speciálních vzdělávacích potřeb, ale též o žáky a žákyně se sociálním znevýhodněním či z kulturně odlišného prostředí, pro něž je odklon od hlavního proudu jednoznačně chybným řešením. Mohou se tam dostat i děti, žákyně a žáci s poruchami chování vzniklými nebo zesílenými až v interakci žákyně nebo žáka se školním prostředím, které nereaguje adekvátně na výraznou individualitu dítěte.

Snahou ve všech vyspělých zemích je eliminace vylučování různě znevýhodněných jedinců či celých skupin z většinové společnosti. Mezinárodní výzkumy výsledků vzdělávání ukazují, že vyučování je možné organizovat tak, aby vzdělávání žákyň a žáků v heterogenním kolektivu nebylo na překážku vysokým výkonům každého jednotlivce. Země s nejlepšími výsledky ve výzkumu PISA využívají dlouhou společnou vzdělávací dráhu (Finsko do 16 let) a cílenou podporu žákyň a žáků tak, aby se co nejdříve napojili na hlavní proud, pokud v něm své vzdělávání již nezahájili.

K eliminaci nežádoucí selektivity žákyň a žáků v rámci povinného vzdělávání přispívá systém podpůrných poradenských služeb poskytovaných školskými poradenskými zařízeními, postupně se rozšířil počet asistentů a asistentek pedagoga, ze státního rozpočtu byla podpořena tvorba, výroba a distribuce učebnic upravených pro potřeby vzdělávání žákyň a žáků se zdravotním postižením i vybavování škol kompenzačními a speciálními didaktickými pomůckami. To však jsou všechno opatření na vstupu. Téměř chybí zpětná vazba o úspěšnosti poskytované podpory, tj. monitoring výsledků, v tomto případě

porovnání výsledků žákyň a žáků agregovaných podle různých parametrů znevýhodnění nebo potenciálního znevýhodnění a monitoring závislosti výsledků na sociálním zázemím.

Úloha škol zřízených pro žáky/žákyně se zdravotním postižením se mění. Tyto školy spolu s poradenskými zařízeními vytvářejí odbornou, metodickou i technickou základnu pro užší a efektivnější spolupráci s rodiči i školami hlavního vzdělávacího proudu.

V souvislosti s rozvíjející se diskusí o míře selektivity vzdělávání v ČR a připravenosti škol hlavního vzdělávacího proudu na realizaci inkluzivního vzdělávání byla v roce 2008 zadána studie „**Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami**“. Studie byla zadána také v souvislosti s opatřeními, která ČR připravuje v reakci na **rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. listopadu 2007 ve věci č. 57325/00 D. H.** a ostatní proti České republice (blíže viz níže kapitola 2.4.3.1.). Analýza byla realizována v roce 2008 a dokončena v roce 2009, kdy byla s jejími výsledky seznámena veřejnost na tiskové konferenci uspořádané ministrem školství, mládeže a tělovýchovy O. Liškou (sestřih konference viz <http://www.msmt.cz/pro-novinare/jake-jsou-vzdelanostni-sance-deti-ze-socialne-znevychodnujiciho>).

Cílem první části studie bylo získat relevantní údaje o míře připravenosti škol naplňovat individuální potřeby dětí, žákyň a žáků se SVP (včetně žákyň a žáků romských) na různých typech škol, identifikovat postupy a prostředky, které jsou v této oblasti užívány. Dále pak identifikovat případné bariéry, které v současné době brání vyšší míře rozvoje inkluzivního vzdělávání a rovněž zjistit potřeby pedagogických pracovníků a pracovníc, jejichž naplnění přispěje k podpoře inkluzivního přístupu k žákyním a žákům se SVP (včetně romských žákyň a žáků) zejména na školách hlavního vzdělávacího proudu. Realizátorem studie byla společnost Člověk v tísni, o. p. s.⁶ Ve vztahu k připravenosti základních a středních škol hlavního vzdělávacího proudu vzdělávat inkluzivním způsobem žáky a žákyně se SVP (vymezenými v § 16 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon) ze studie vyplývají mimo jiné níže uvedené informace.

Míra připravenosti a uplatňované přístupy směřující k naplňování individuálních vzdělávacích potřeb žáků a žáků se SVP se ve zkoumaných školách hlavního vzdělávacího proudu výrazně liší. Lze říci, že na jedné třetině zkoumaných škol jsou v současné době vytvořeny velmi dobré podmínky pro integraci širokého spektra dětí, žákyň a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dostatečná personální kapacita, škola zaměstnává speciálního pedagoga, má zkušenosti s integrací dětí se SVP, disponuje adekvátním vybavením, ve školním vzdělávacím programu dostatečně reflektuje potřeby cílové skupiny atp.). Oproti tomu na přibližně čtvrtině škol takové podmínky vytvořeny nejsou a v současné době není v silách škol je vytvořit (například architektonické bariéry bránící integraci těžce tělesně či zrakově postižených dětí,

6 Člověk v tísni, o. p. s., Sokolská 18, Praha 2, ČR, www.clovekvitсни.cz

žáků a žáků, odborná personální kapacita a její dostupnost, adekvátní vybavení atp.). Tyto školy tak mohou integrovat jen velmi omezené spektrum kategorií dětí, žáků a žáků se SVP, a v důsledku toho jsou spíše prosegregačně orientovány. Ostatní školy ze zkoumaného vzorku se pohybují mezi těmito póly.

Individuální integrace žáků a žáků s těžšími formami zdravotního postižení je ve školách hlavního vzdělávacího proudu stále spíše záležitostí jednotlivců než obecným trendem. Je zřejmé, že připravenost škol na vzdělávání žáků a žáků se SVP je přímo úměrná kvalitě profesní přípravy a míře zkušeností pedagogů a pedagožek, dostupnosti speciálního vybavení, informací a míře dostupnosti odborného poradenství. Tyto základní předpoklady jsou na většině škol adekvátně naplněny v podstatě pouze ve vztahu k dětem, žákyním a žákům se specifickými poruchami učení. I pro ně jsou přesto nadále na některých školách vytvářeny speciální třídy či studijní skupiny.

Nedostatečná je publicita příkladů dobré praxe, takže veřejnost a často ani pedagogové nevědí, co je možné, tj. že vůbec lze efektivně vzdělávat děti, žákyně a žáky v početné heterogenní třídě – ne ovšem metodami a přístupy, které znají z vlastních školních let. Tento faktor nezkoumala ani *Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami*, kterou vypracoval Člověk v tísni, kde například uvádí: „Zásadním prostředkem naplňování individuálních potřeb žáků a žáků je úprava obsahu učiva daná pojetím vzdělávacích programů, v jejichž intencích je realizována výuka a redukce počtu žáků a žáků ve třídách. Vzájemně provázané a posilující se bariéry nejsou dostatečně **kompenzovány** odpovídající mírou systémové podpory. Existenci identifikovaných bariér lze vnímat jednak jako důsledek dlouhodobého a poměrně výrazného podfinancování vzdělávacího systému v parametrech, které efektivní vzdělávání v heterogenních kolektivech podmiňují,⁷ dále pak nezohledňování výsledků mezinárodního výzkumu pro vzdělávací politiku, téměř absence vlastního výzkumu v této oblasti, ale především rozporu mezi rétorikou a realitou na každé úrovni, od státu přes kraje po jednotlivé školy. V každém případě výraznější efekt podpory rozvoje inkluzivního vzdělávání nelze očekávat v krátkém časovém horizontu.“

Bariéry inkluzivního vzdělávání nejčastěji identifikované v *Analýze individuálního přístupu pedagogů k žákyním a žákům se speciálními vzdělávacími potřebami*:

- služby školských poradenských zařízení nemají dostatečnou kapacitu a jejich dostupnost je omezená
- naplňování individuálního přístupu k dětem, žákyním, žákům, studentkám a studentům se SVP vykazuje v důsledku omezené systémové podpory škol v této oblasti výrazné rezervy
- nenaplnění potřeb učitelů a učitelek je jednou z příčin nízké motivace škol k uplatňování inkluzivního přístupu, která představuje výraznou zátěž
- nedostatek speciálních pedagogů a pedagožek ve školách hlavního vzdělávacího proudu, omezené profesní kompetence učitelů a učitelek k výuce dětí se

SVP (včetně dětí sociálně znevýhodněných), vysoký počet žáků a žáků ve třídách hlavního vzdělávacího proudu

- nedostatek asistentů a asistentek pedagoga ve školách hlavního vzdělávacího proudu (v roce 2009 pracuje ve školách 430 asistentů a asistentek pedagoga pro děti, žákyně a žáky se sociálním znevýhodněním)
- v menší míře než u předchozích identifikovaných bariér se projevuje neochota pedagogů/pedagožek či předsudky ve vztahu k dětem se SVP, nezanedbatelný je také prosegregační tlak rodičovské veřejnosti

Ve vztahu k širokému spektru žáků a žáků se SVP lze shrnout: S ohledem na popsané poměrně silné bariéry, jež nejsou kompenzovány dostatečnou mírou systémové podpory škol, se stále udržuje tendence předávat z hlavního vzdělávacího proudu směrem ke specializovaným formám vzdělávání relativně vysoké počty žáků a žáků se SVP. Podmínky pro reintegraci (zpětné zařazení do hlavního vzdělávacího proudu) takových žáků a žáků jsou však cíleně vytvářeny spíše výjimečně.

2.2.1. Hlavní směry politiky zaměřené na podporu inkluzivního vzdělávání v dalším období

Záměry resortu školství ve vztahu k rozvíjení inkluzivity vzdělávacího systému byly představeny ministrem školství, mládeže a tělovýchovy O. Liškou na tiskové konferenci „Směrem k otevřenějšímu školství“ 26. června 2008 (viz pozn. č. 4). V současné době byla zahájena (nebo je zahájení bezprostředně plánováno) realizace opatření ve čtyřech základních rovinách.

Předškolní příprava. MŠMT vypracovalo akční plán včasné péče, který bude vládou přijat v dubnu 2009. Klíčovým prvkem plánu je komplex opatření zaměřených na zvýšení otevřenosti mateřských škol tak, aby poskytovaly potřebnou podporu dětem se sociálním znevýhodněním a jejich rodinám. Dále pak spolupráce s rodinou a podpora prostřednictvím sociálních služeb (cílem je zmírnit vliv sociálního zázemí na školní úspěšnost). Financování aktivit zaměřených na poskytování včasné péče je umožněno v rámci čerpání prostředků ESF. Výzva k předkládání projektů v dané oblasti bude vyhlášena v prvním pololetí 2009.

Bude zahájena koordinace vytváření národní koncepce péče o děti ve věku od 0–6 let tak, aby došlo ke spolupráci mezi resorty školství, práce a sociálních věcí a zdravotnictvím. Součástí koncepce je i vytvoření systému přípravy péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí (včetně dětí romských).

Školský poradenský systém. Z realizovaných studií vyplývá nutnost posílení kapacit stávajících poradenských zařízení – je nutno posílit odbornou podporu přímo ve školách s cílem včas poskytnout řešení konkrétních problémů na místě, kde se dítě vzdělává. Změny zahrnují nezbytnou spolupráci mezi zainteresovanými resorty, spolupráci se samosprávou, zasíťování existujících odborných kapacit v rámci lokality a jejich spolupráci.

Výstupem z poradenského zařízení by měla být zejména identifikace individuálních vzdělávacích potřeb

⁷ Viz výčet níže.

a návrh realizace konkrétních podpůrných opatření pro jednotlivé děti, žákyně a žáky (např. asistent či asistentka pedagoga, individuální vzdělávací plán, speciální pomůcky atp.). Financování těchto aktivit je umožněno v rámci čerpání prostředků ESF. Podpora rozvíjení odborných kapacit v rámci poradenského servisu započala v říjnu 2008 a bude také předmětem výzvy k předkládání projektů v roce 2009. V červenci 2009 bude zahájena realizace národního projektu Centra podpory inkluzivního vzdělávání a projektu zaměřeného na podporu posílení kapacity poradenských služeb. Cílem těchto celorepublikových projektů je zavádění školských pedagogických pracovišť, vytváření odborných týmů působících ve všech krajích, podpora vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti efektivního vzdělávání v heterogenní třídě hlavního proudu, poskytování informací o vyhledávaných dotačních programech a vytváření sítí dostupných odborných služeb v jednotlivých lokalitách.

Školy a pedagogičtí pracovníci a pracovníci. MŠMT zahájilo přípravu standardů pedagogické profese. Jejich součástí bude také vymezení kompetencí pedagogů a pedagožek k práci ve třídě na principu inkluзивity. Ministerstvo bude spolupracovat s vysokými školami, které připravují pedagogické pracovníky a pracovníce na zařazení těchto prvků do výuky.

V rámci DVPP budou zařazována ve větším objemu témata zaměřená na efektivní vzdělávání každého jednotlivce v heterogenní třídě hlavního proudu a tréninky zvyšující kompetence pedagogických pracovníků a pracovníků v dané oblasti. Dalším krokem je systematická podpora funkce asistenta pedagoga. Průběžně bude podporováno zvyšování kvalifikace stávajících asistentů a asistentek a rozšiřování jejich počtu na všech stupních škol včetně škol mateřských. V rámci připravované výzvy čerpání prostředků ESF je školám vytvořen prostor pro zařazování asistentů a asistentek pedagoga a financování nákladů s tím souvisejících, pokud je to součástí komplexnějšího projektu. Náklady na asistenty a asistentky pedagoga budou i nadále financovány také prostřednictvím rozvojového programu ze státního rozpočtu.

Na základě výstupů z realizovaných studií (viz Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a níže Studie zaměřené na zajištění informací o situaci romských dětí ve vzdělávacím systému v ČR) navrhuje MŠMT v dlouhodobém horizontu připravit změnu financování nákladů na vzdělávání v rámci systému tak, aby byly více respektovány a ze strany státu více podpořeny aktivity zaměřené na konkrétní dítě, žákyni a žáka a jejich individuální potřeby.

Pro vzdělávání dětí, žákyní a žáků se sociálním znevýhodněním byly zahájeny první kroky, které mimo jiné pilotně ověří možnosti takového opatření v rámci vzdělávacího systému. Jde jednak o již zmíněné národní projekty Centra podpory inkluzivního vzdělávání zaměřené na rozvoj poradenských služeb, jednak bude v dubnu 2009 připraven rozvojový program financovaný ze státního rozpočtu ve výši 100 milionů Kč. Program bude zaměřen na podporu škol, které vzdělávají vyšší procento žákyní a žáků se sociálním znevýhodněním a které realizují

inkluzivní vzdělávání. Tento program má za úkol odměnit práci pedagogických pracovníků a pracovníků ve formě navýšení nenárokových složek platu, a to jak v MŠ, tak na ZŠ. Jde o první krok v dané oblasti reagující na stávající nedostatečné možnosti financování konkrétních vyrovnávacích a preventivních opatření zaměřených na jednotlivé děti, žákyně a žáky v cílových školách, na které upozornily realizované studie.

Transformace bývalých zvláštních škol. V této oblasti je ze strany státu nezbytné přesněji definovat cíle a postupy transformace těch škol, které vzdělávají primárně žákyně a žáky diagnostikované jako žákyně a žáky s lehkým mentálním postižením. V těchto školách pracuje velký podíl pedagogických pracovníků a pracovníků se speciálně pedagogickou kvalifikací a se zkušeností se vzděláváním dětí, žákyní a žáků se SVP.

Záměrem MŠMT je:

- zavést taková opatření, aby se alespoň část žákyní a žáků v dnešních ZŠ praktických mohla (postupně) vzdělávat podle osnov hlavního vzdělávacího proudu (alespoň v některých předmětech, které by mohly v některých případech být postupně rozšiřovány), a to bez snižování nároků na tyto jedince;
- zařazovat žákyně a žáky do těchto škol až poté, co byly prokazatelně vyčerpány všechny formy podpory v rámci hlavního proudu;
- nastavit jako relevantní cíl reintegraci žákyní a žáků zpět do hlavního proudu a vypracovat metodiku upravující postup škol v této oblasti.

2.3. Multikulturní výchova

Pro jednotlivé obory vzdělání se vydávají rámcové vzdělávací programy, které vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů a dále jsou závazným základem pro stanovení výše přidělovaných finančních prostředků. **Multikulturní výchova je jedním z průřezových témat RVP.** Probíhající kurikulární reforma má velký vliv na vzdělávání a výchovu dětí, žákyní a žáků i v oblasti multikulturní (interkulturní výchovy), neboť mění celkový přístup ke vzdělávání: zaměřuje je na získávání klíčových kompetencí a dává školám větší autonomii. Multikulturní výchova tak například poskytuje žákyním a žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti, rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti a využívat interkulturních kontaktů k obohacení sebe i druhých. Multikulturní výchova dětí, žákyní a žáků rozvíjí jejich schopnost poznávat a přijímat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských a sociálních skupin a spolupracovat s jejich příslušníky, rozvíjí dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti a napomáhá prevenci vzniku xenofobie, poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance aj.

Multikulturní výchova s sebou nese také rizika – a to rizika posilování stereotypů při nesprávném vedení dis-

kuse. Pedagogové a pedagožky, kteří jsou sami schopni zjednodušujícího uvažování, stereotypizace, paušalizace či poukazování na situaci či skutečnost jsou v rozporu s jejich představou jako na výjimku (nezřídka v dobré víře, že předávají pozitivní informaci), nemohou dosahovat cílů multikulturní výchovy, protože jim nerozumí a neztotožňují se s nimi. Zkušenosti z aktivit středisek integrace menšin (SIM) i některá zjištění provedených analýz dokládají, že nebezpečí nejen slabé efektivity, ale přímo kontraproduktivnosti multikulturního vzdělávání je zcela reálné (viz též níže Studie zaměřené na zajištění informací o situaci romských dětí ve vzdělávacím systému v ČR).

V souvislosti s problematikou politického extremismu RVP pro střední odborné vzdělávání uvádí jako povinný výsledek vzdělávání schopnost žákyň a žáků rozpoznat extremistické prvky jednání a také se požaduje, aby uměli vysvětlit, proč je nepřijatelné propagovat hnutí omezující práva a svobody jiných lidí (např. hnutí neonacistického nebo jiného antidemokratického charakteru atp.). V roce 2008 probíhala výuka podle školních vzdělávacích programů, připravených na základě příslušných RVP, v mateřských školách a některých ročnících základních škol. Pro střední vzdělávání jsou RVP ve stadiu pilotního ověřování.

MŠMT podporuje institucionálně a v některých případech i finančně činnost dvojazyčných sekcí zřízených ve spolupráci se zahraničními partnery (Francií, Francouzským společenstvím Belgie, Itálií, Německem, Rakouskem, Spojeným královstvím a Španělskem) na 16 gymnáziích v ČR (tzv. bilingvní gymnázia). Zmíněných 16 škol bylo zařazeno do pokusného ověřování tvorby ŠVP podle Rámcového vzdělávacího programu pro bilingvní gymnázia, které bude probíhat i v následujících letech.

Na pomoc kurikulární reformě probíhá řada aktivit, které se týkají i multikulturní výchovy. Je to např. provoz Metodického portálu www.rvp.cz, který zajišťuje VÚP, přímo řízená organizace MŠMT. Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a rozpočtem ČR. Smyslem projektu je podpořit tvorbu ŠVP a jejich zavádění do praxe, nabídnout zkušenosti z pilotního ověřování tvorby ŠVP a výuky podle nich, vytvářet a aktualizovat databázi příspěvků, inspirovat pedagogy a umožnit sdílení zkušeností mezi nimi, bezprostředně reagovat na aktuální potřeby praxe a vytvořit kvalitní, pestrou a komplexní nabídku metodických materiálů a podkladů pro pedagogy a pedagožky. V roce 2008 přibyla řada příspěvků, které pedagogové mohou využít v oblasti vzdělávání příslušníků etnických a národnostních menšin a vzdělávání dětí cizinců a pro metodickou pomoc v oblasti multikulturní výchovy, například příspěvek pro zařazení romské problematiky do vyučovacích hodin dějepisu, holocaust Romů atp. Uvedené podklady jsou příkladem zdroje informací, které lze použít při projektovém způsobem organizované hodině dějepisu, v níž se žákům umožňuje studovat a v závěru ostatním (skupinám) prezentovat část historie té kulturní, etnické, národnostní skupiny, s níž se žákyňe a žáci ztotožňují.

VÚP se soustředil na analýzu školních vzdělávacích programů některých pilotních gymnázií. Z těchto analýz

bude v průběhu roku 2009 zpracována souhrnná zpráva, kde budou uvedeny příklady dobré praxe a doporučení při zpracovávání tohoto průřezového tématu do ŠVP.

2.3.1. Sondy a analýzy ke kulturní identitě a rozdílnosti, učebnice dějepisu

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uděluje a odnímá učebnicím a učebním textům pro základní a střední vzdělávání schvalovací doložku na základě posouzení, zda jsou v souladu s cíli vzdělávání stanovenými zákonem, rámcovými vzdělávacími programy a právními předpisy. V roce 2008 byla vytvořena publikace *Sondy a analýzy ke kulturní identitě a rozdílnosti, učebnice dějepisu*.

Publikace přispívá ke zkvalitnění učebnic, jejím cílem je předat učitelkám a učitelům informace potřebné pro rozhodování při výběru z nabídky kvalitních a vhodných učebnic. Nakladatelé, recenzenti a autoři učebnic získávají informace potřebné pro tvorbu a recenzování učebnic s ohledem na téma kulturní identita a rozdílnost. Dalším cílem je zkvalitnění vzdělávání ve školách v souladu s RVP mimo jiné v oblasti multikulturality a genderové rovnosti. Část publikace je věnována zpracování romské a židovské problematiky v učebnicích dějepisu, cílem je upozornit na oblasti židovské a romské historie i kulturního života, které je možné v učebnicích více rozpracovat. Publikace bude v roce 2009 zveřejněna na webových stránkách MŠMT a předána učitelům na odborných seminářích.

MŠMT ve spolupráci s Radou Evropy zveřejnilo na svých webových stránkách překlad publikace R. Stradlinga: *Multiperspektivita ve výuce dějepisu*, která na příkladu konkrétního vyučovacího předmětu ukazuje jeden z přístupů k multikulturní výchově ve školách. „Multiperspektivita je podložena podstatným předpokladem, že totiž student potřebuje porozumět tomu, že kdokoli, kdo studuje minulost, se musí setkat s tolerancí, rozparem, protikladem, dvojznačností, s různými názory, polopravdami, s částečnou představou, s jednostranností a předsudkem. Takový předpoklad by měl vést naše uvažování o druzích otázek a úkolů, které by měly doprovázet jakýkoli pramenný materiál reprezentující mnohostrannost pohledů na dějiny.“⁸

2.3.2. Rok mezikulturního dialogu

Rok 2008 byl vyhlášen rokem mezikulturního dialogu: v resortu školství, mládeže a tělovýchovy byla při této příležitosti uskutečněna řada aktivit; MŠMT se například podílelo na oslavách Dne Evropy 9. května 2008, zorganizovalo konferenci „Evropský rok mezikulturního dialogu“. V oblasti multikulturní výchovy působí řada institucí, které nabízejí velký počet kvalitních projektů pro školy, volnočasové aktivity i další vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníků. Proto zorganizovalo MŠMT výše zmíněnou konferenci, která umožnila propojení jednotlivých institucí a ukázala řadu příkladů dobré praxe.

8 Stradling, R., *Multiperspektivita ve výuce dějepisu*.

V rámci Evropského týdne mládeže a závěrečné oslavy Evropského roku mezikulturního dialogu 2008 v ČR připravily Národní agentura pro evropské vzdělávací programy, Česká národní agentura Mládež, NIDM a Institut umění – Divadelní ústav pod záštitou MŠMT a Ministerstva kultury ve spolupráci se Zastoupením Evropské komise v ČR celodenní akci s názvem Najdi se v Evropě!, která se uskutečnila 6. listopadu 2008 v holešovické La Fabrice. Program nabídl žákyním a žákům středních a základních škol multikulturní divadelní dílny, projekt Živá knihovna, výtvarný workshop Eurodrawing, projekci dokumentárních filmů, interaktivní hry a soutěž fotografií.

Mezi projekty popularizované v roce 2008 patří např. Czechkid. Projekt Czechkid se zaměřuje na výuku multikulturní výchovy především prostřednictvím reflektované životní sociální zkušenosti žáka/žákyně, usiluje o zaměření multikulturní výchovy především na praxi.

Pod záštitou MŠMT se uskutečnila řada projektů – např. Mezinárodní religionistická konference Time of Decline, Time of Hope: Cultural and Political Engagement of the Study of Religions organizovaná Masarykovou univerzitou a Evropskou religionistickou společností nebo mezinárodní konference v Štúrovu „Slovensko v evropských dimenzích výuky dějepisu – Jinakost společných dějin – co s výukou dějin ve střední Evropě na prahu 21. století“. Nad konferencí převzala záštitu také Rada Evropy a Ministerstvo školství Slovenské republiky. Další ročník konference v roce 2009 organizuje MŠMT.

2.4 Podpora vzdělávání národnostních menšin, integrace cizinců a podpora azylantů

2.4.1 Polská menšina – polské národnostní školství

V základních školách s polským jazykem vyučovacím se ve školním roce 2008/2009 vzdělávalo 1 661 žáků a žáků ve 119 třídách. Všechna školská zařízení s polským jazykem vyučovacím v Moravskoslezském kraji se nacházejí na území okresů Frýdek-Místek a Karviná, kde je největší koncentrace obyvatelstva polské národnosti. Všechna polská školská zařízení jsou zařazena do školského rejstříku. Jejich úkolem je vzdělávání občanů ČR polské národnosti v souladu se vzdělávacími programy, avšak v jejich mateřském jazyce a s rozšířením o některé specifické předměty. Klesající počty žáků v ZŠ jsou však důvodem ke slučování škol, školy s polským vyučovacím jazykem nevyjímaje.

V jednom gymnáziu s polským jazykem studovalo 408 žáků a žáků v polském jazyce. Ve dvou středních odborných školách studovalo 154 žáků a žáků v polském jazyce. Všechny tři střední školy jsou také na území Moravskoslezského kraje. Podle Výroční zprávy České školní inspekce 2007/2008 se k otázce škol s polským jazykem vyučovacím uvádí, že ve spolupráci se zástupci polské národnostní menšiny ČŠI dohodla v intencích MŠMT postup škol při vedení dokumentace v jiném než českém jazyce. Oblast polského národnostního školství patří

k prioritám Moravskoslezského kraje již tradičně zmiňovaným v dlouhodobých záměrech vzdělávání kraje.

Pedagogické centrum pro polské národnostní školství Český Těšín

Pedagogické centrum je přímo řízená organizace financovaná MŠMT, která zajišťuje potřeby škol s polským jazykem vyučovacím v ČR a také další růst pedagogických pracovníků a pracovníků těchto zařízení v úzké návaznosti na úkoly MŠMT směrem ke školám a školským zařízením.

V roce 2008 pokračovala činnost Pedagogického centra ve svých hlavních činnostech. Jednalo se především o podporu menšinového školství, poskytování informací, metodickou pomoc při implementaci RVP, vydávání a distribuci metodických pomůcek a časopisů. Centrum spolupracovalo při vydávání polských verzí pedagogické dokumentace. Hlavní činnost centra spočívala v oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, podpoře celoživotního vzdělávání a podpoře činnosti metodiků pro vzdělávání, přípravě ukázkových hodin a mezinárodních metodických setkání. Polské centrum připravovalo také mezinárodní soutěže pro žákyně a žáky škol.

2.4.2. Německá menšina

V ČR pracuje jedna základní škola s českým a německým vyučovacím jazykem, v níž se vzdělávalo v roce 2008 124 žáků a žáků. Současně působilo na území ČR sedm středních škol s českým a německým vyučovacím jazykem, které navštěvovalo celkem 880 žáků a žáků.

Prohlubováním spolupráce na české i německé straně při vzdělávání o česko-německých vztazích se věnuje společná Česko-německá pracovní skupina pro učebnice dějepisu. Vyjadřuje se k aktuálním otázkám, připravuje materiály pro vzdělávání a je poradní skupinou zřizovanou a financovanou z české strany MŠMT, za německou stranu Georg-Eckert-Institutem v Braunschweigu. Každoročně se uskutečňuje jednání, jednou za dva roky konference, střídavě v obou zemích. Z konferencí jsou zpracovávány sborníky. Tato Pracovní skupina se mimo jiné podílela na materiálu distribuovaném v roce 2002 do základních a středních škol v ČR „Téma: Odsun – Vertreibung“. V rámci pracovní skupiny probíhá pravidelná výměna učebnic, aby bylo možné posuzovat jednotlivé tituly v českém a německém jazyce a přispělo se tak k vyšší kvalitě učebnic a jejich prostřednictvím také výuky v obou zemích. V posledních letech se skupina zaměřila na přípravu česko-německé čítanky, která by soustřeďovala materiály z klíčových období společných dějin obou zemí.

Česko-německé aktivity jsou rozsáhlé také v rámci mimoškolních aktivit mládeže. Zde jde například o činnost Koordinačního centra česko-německých výměn mládeže TANDEM, podporovaného mimo jiné ze zdrojů MŠMT. V rámci jeho činnosti dochází k výměně české a německé mládeže, jsou poskytovány poradenské služby a podporovány instituce a organizace, které realizují česko-německé výměny mladých lidí, podněcují výměnné projekty a napomáhají zainteresovaným institucím (školám, sdružením, mládežnickým iniciativám či jiným organizacím)

při prohlubování a zprostředkovávání kontaktů. Ve škol-
ské oblasti byly v roce 2008 připravovány nové typy se-
minářů, například seminář pro učitele dějepisu, který se
koná ve spolupráci se sdružením Antikomplex a je zamě-
řen na společné česko-německé dějiny a na jejich pojetí
v rámci výuky.

MŠMT podporuje jazykové aktivity gymnázií, která
poskytují výuku německého jazyka vedoucí k udělení
Německého jazykového diplomu. Tento diplom oprav-
ňuje ke studiu na německých vysokých školách bez další
jazykové zkoušky.

2.4.3 Romská menšina

Problematika vzdělávání romských dětí je vládou vní-
mána jako jeden z klíčových bodů při řešení sociálního
začleňování Romů a nelze ji řešit izolovaně. Opatření při-
jímaná v oblasti vzdělávání jsou realizována v kontextu
s dalšími kroky v oblasti sociální práce, bydlení, zdra-
votní péče.

V roce 2007 shledal Velký senát Evropského soudu pro
lidská práva (dále jen Velký senát) v zařazení 18 stěžo-
vatelů do zvláštních škol diskriminaci při užívání práva
na vzdělání založenou na etnickém původu (článek 14
Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod –
dále jen „Úmluva“ – ve spojení se článkem 2 Protokolu
č. 1 k Úmluvě). Podle názoru Velkého senátu tu šlo o tzv.
nepřímou diskriminaci, tedy o situaci, kdy mělo neut-
rálně koncipované opatření (možnost zařadit dítě do
zvláštní školy určené pro děti s lehkým mentálním posti-
žením) nepřiměřeně výrazný účinek na příslušníky jedné
skupiny, v tomto případě romské žákyně a žáky, přičemž
tento účinek nebylo možno vysvětlit ani povinným pou-
žitím odborného testování dětí, ani podmínkou souhlasu
rodičů. Velký senát také poznamenal, že Romové předsta-
vují znevýhodněnou a zranitelnou skupinu, která vyža-
duje zvláštní ochranu. Podle Velkého senátu nebyl proces
přijímání do zvláštních škol doprovázen zárukami, které
by zajistily, že bude přihlédnuto ke specifickým potřebám
romských dětí plynoucím z jejich znevýhodněného po-
stavení.

Podle článku 46 Úmluvy jsou státy vázány rozsudky
Evropského soudu pro lidská práva ve věcech, které se
jich týkají, přičemž nad výkonem rozsudků dohlíží Vý-
bor ministrů Rady Evropy. Sleduje mimo jiné, zda odsou-
zený stát přijal nebo hodlá přijmout odpovídající obecná
opatření, která zamezí dalšímu porušování základních
práv chráněných Úmluvou a jejími protokoly z důvodu,
který soud v rozsudku zjistil.

V souvislosti s výkonem uvedeného rozsudku přípra-
vilo MŠMT v roce 2008 „**Zprávu vlády České republiky
o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského
soudu pro lidská práva ze dne 13. listopadu 2007 ve
věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice**“.
Zpráva byla předložena vládě ČR⁹ a připravena k před-
ložení Výboru ministrů Rady Evropy a její projednání
předpokládáme v dubnu 2009. Ve zprávě byly předsta-

veny hlavní záměry ČR v dané oblasti a v příloze byl uve-
den přehled opatření realizovaných v období od roku
1999 do roku 2008. Komunikace ČR ve vztahu k výkonu
rozsudku č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České repub-
lice s Výborem ministrů Rady Evropy bude dále pokračo-
vat v roce 2009 a 2010. Postup výkonu rozsudku je velmi
pečlivě sledován jak výborem samotným, tak Evropskou
komisí a neziskovými organizacemi v ČR i zahraničí.

Současná situace romských dětí ve vzdělávání v ČR je
dána dlouhodobým vývojem a problémy s ní spojené jsou
hluboce zakořeněné. Snahou resortu školství a vlády je
tuto situaci řešit i bez přímé souvislosti s rozsudkem Ev-
ropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní
proti České republice. V období od roku 1999 do sou-
časnosti již také byla realizována řada opatření vede-
ných snahou zvýšit otevřenost českého školství a nast-
avit podpůrné mechanismy ke zvýšení školní úspěšnosti
romských dětí. Ze systémových opatření máme na mysli
především kurikulární reformu zahájenou v roce 2005,
která vytváří jednotlivým školám možnost nastavit vzdě-
lávací program podle potřeb dětí a komunity, ze které děti
do školy přicházejí. Další opatření mají spíše afirmativní
charakter směrem k romské populaci či k dětem se soci-
álním znevýhodněním.

2.4.3.1 Studie zaměřené na zajištění informací o situaci romských dětí ve vzdělávacím systému v ČR

Při formulaci opatření k zlepšení situace bylo nezbytné
se opřít o relevantní údaje, které přesněji než dostupné
odhady neziskových organizací popíší danou situaci.
V roce 2008 byly v tomto ohledu zahájeny dvě studie rea-
lizované v rámci projektu technické pomoci Operačního
programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Studie
byly dokončeny na začátku roku 2009 a výstupy z nich
byly předloženy na jednání vlády a posléze také Výboru
ministrů Rady Evropy jako informace k výkonu rozsudku
Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní
proti České republice.

První studie – **Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní
šance romských žákyně a žáků základních škol v okolí
vyloučených romských lokalit** je sociologickým výzku-
mem zaměřeným na analýzu podoby a příčin segregace
dětí, žákyně, žáků a mladých lidí ze sociokulturně zne-
výhodňujícího prostředí. Cílem studie bylo předložení
komplexního obrazu vzdělanostních trajektorií a šancí
romských žáků a žákyně pocházejících ze sociálně zne-
výhodňujícího prostředí studujících na různých typech
základních škol, a to prostřednictvím srovnání s trajek-
toriami a šancemi jejich spolužaček a spolužáků, kteří na-
vštěvují stejné školy. Svým zaměřením na vzdělanostní
dráhy a šance romských dětí (ve srovnání s jejich ne-
romskými spolužačkami a spolužáky) tento výzkum vy-
plňuje podstatnou mezeru v poznání rozsahu, průběhu
a některých příčin vzdělanostního zaostávání významné
části sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohro-
žené romské populace. Analýza těchto informací posky-
tuje poznatky o hlubších a dlouhodobých mechanismech
sociálního vyloučení mnohých Romek a Romů včetně
mezigeneračního přenosu této kumulativní zátěže. Před-

9 Schválena usnesením vlády číslo 303 ze dne 16. 3. 2009.

ložená studie proto představuje podstatný krok v rozkrývání současného stavu věcí v oblasti, která dosud nebyla ani zmapována, ani statisticky analyzována. Realizátorem studie je společnost GAC spol. s r. o.¹⁰

Druhou studií je **Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami**. Cílem první části studie bylo získat relevantní údaje o míře připravenosti škol naplňovat individuální potřeby dětí se SVP (včetně žákyň a žáků romských) na různých typech škol, identifikovat postupy a prostředky, které jsou v této oblasti užívány. Dále pak identifikovat případné bariéry, které v současné době brání vyšší míře rozvoje inkluzivního vzdělávání a rovněž zjistit potřeby pedagogických pracovníků a pracovníc, jejichž naplnění přispěje k podpoře inkluzivního přístupu k žákyním a žákům se SVP (včetně romských žákyň a žáků) zejména na školách hlavního vzdělávacího proudu (viz výše). Cílem druhé části výzkumu bylo analyzovat dosavadní průběh transformace bývalých zvláštních škol, zjistit, jaké postupy jsou na těchto školách užívány k naplňování individuálních potřeb žáků a žákyň, zejména se zaměřením na žáky a žákyň s kombinací lehkého mentálního postižení a sociálního znevýhodnění, dále pak zjistit míru případné reintegrace žáků a žákyň z bývalých zvláštních škol do škol hlavního vzdělávacího proudu a identifikovat efektivní strategie, které jsou v rámci reintegrace využívány. Realizátorem studie je společnost Člověk v tísní, o. p. s.¹¹

První studie je tedy primárně zaměřena na získání informací o situaci samotných romských žáků a žákyň v základním vzdělávání a poskytuje i řadu statistických údajů. Druhá studie je zaměřena spíše kvalitativně a mapuje míru individualizace výuky v ZŠ a míru připravenosti škol hlavního vzdělávacího proudu na využívání principů inkluze. Část druhé studie poskytuje první informace o postupu transformace bývalých zvláštních škol. Výsledky a hlavní závěry obou studií se vzájemně doplňují a poskytují obraz jak o situaci romských žákyň a žáků v sociálně vyloučených lokalitách a jejich školní úspěšnosti ve srovnání s ostatními dětmi na zkoumaných školách, tak o potřebách ZŠ hlavního proudu a jejich připravenosti na inkluzivní model vzdělávání, který je v konečném důsledku dlouhodobým cílem v rámci vytváření rovných příležitostí v oblasti vzdělávání pro všechny děti a mladé lidi (včetně romských).

Obě studie byly realizovány v základních školách v **blízkosti sociálně vyloučených lokalit v ČR**. Sběr kvalitativních a kvantitativních údajů probíhal v obou případech na vzorku cca 100 škol, jejichž výběr proběhl podle stanoveného klíče tak, aby získané informace byly pro vzdělávání ve školách v blízkosti sociálně vyloučených lokalit reprezentativní. Vzorek škol, na kterých byly studie realizovány, se zčásti překrývá, není však zcela totožný. Výsledky studií a hlavní závěry uvedené níže, včetně statistických údajů, jsou vztaženy výhradně ke školám v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí. Nelze je zo-

becnit na celé území republiky. Zacílení výzkumu právě na tyto lokality bylo záměrné a vycházelo z předpokladu, že situace dětí a mladých lidí v oblasti vzdělávání (a nejen v této oblasti) zde bude nejvíce vyhraněna. V těchto lokalitách je prokazatelně nejvyšší kumulace jevů negativně ovlivňujících školní úspěšnost dětí a mladých lidí (včetně romských), kteří zde žijí.

V roce 2006 bylo v ČR identifikováno na 310 sociálně vyloučených lokalit obývaných především Romy. Počet obyvatel těchto lokalit je 60–80 tisíc, tedy přibližně jedna třetina z celkového odhadovaného počtu Romů žijících v ČR.¹² Identifikace romských žáků z hlediska jejich etnického původu ve zkoumaných školách probíhala u obou studií v souladu s platnou českou i evropskou legislativou. Získané údaje jsou přísně anonymizovány. Vzhledem k cílům výzkumu byl zvolen přístup identifikace žákyň a žáků druhými osobami,¹³ tedy pedagogickými pracovníky škol. Pojem „Rom(ka)“ bývá v různých kontextech chápán a používán různě. V uvedených analýzách vycházeli výzkumní pracovníci z následujícího vymezení: „Za romského žáka/romskou žákyň je považován člověk, který se za něj/ni sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil(a), a/nebo je za takového/takovou považován(a) významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.“ V obou analýzách se výzkumní pracovníci opírali především o druhou část definice. Přijaté vymezení pojmu reflektuje společenskou skutečnost, že připisání romství může být jednou z příčin sociálního znevýhodnění. A obráceně, fakt, že se Romové často k romství nehlásí, nelze využívat pro rezignaci na poznání jejich situace. Je to významný průvodní jev jejich nízkého sebepojetí, které souvisí se sociálním znevýhodněním a všemi jeho doprovodnými jevy a jejich stereotypizací (zejména v médiích). Ve škole je nízké sebepojetí romských dětí i dospělých jakožto Romů akcentováno například přezíravým postojem k rodičům (viz Analýza Člověka v tísní) či postojem laskavě shovívavým k jejich identitě („Vždyť my už je tak ani nebereme... oni už cikánsky ani nerozumí“, Gabalova analýza), případně asimilačně vyznívajícím dikcí ŠVP „absolvent školy ctí národní tradici (jazyk)“, „žáci jsou vedeni k tomu, aby respektovali národní, kulturní a historické tradice“, „zná menšiny žijící na našem území, uvědomuje si problémy soužití a začlenění těchto menšin do naší společnosti“ (Analýza Člověka v tísní).

V rámci studií byla za ZŠ hlavního vzdělávacího proudu považována taková, která žáky/žákyň vyučuje podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a/nebo programu Základní škola – tedy podle

12 Ze studie „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ realizované společností GAC spol. s r. o. v roce 2006.

13 K takto pojaté identifikaci vede rozpor mezi údaji Českého statistického úřadu, podle nichž se k příslušnosti k romské národnosti hlásí cca 11 tis. obyvatel, podle kvalifikovaných odhadů žije v ČR ve skutečnosti cca 250 tis. Romů.

10 GAC spol s r. o., Zelená 4, Praha 6, www.gac.cz

11 Člověk v tísní o. p. s., Sokolská 18, Praha 2, www.clovekvitinsi.cz

běžného kurikula. Za specializovanou ZŠ byla považována taková, která je nastavena výhradně na vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a vyučuje podle přílohy k RVP ZV určené pro žáky/žákyně s lehkým mentálním postižením či podle RVP základní školy speciální. Obě studie byly realizovány na základě veřejné zakázky, kterou zadalo MŠMT, nezávislými subjekty. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy průběh a plnění analýzy formálně sledovalo, ale jeho řešení a výsledky v žádné fázi neovlivňovalo.

Z obou studií vyplývá ve vztahu ke vzdělávání romských dětí a mladých lidí žijících v prostředí sociálně vyloučených lokalit a v jejich blízkosti řada faktů a doporučení podstatných jak pro inkluzivní vzdělávání, tak pro realizaci opatření ve vztahu k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice. Zjištěné výsledky pak jednoznačně potvrzují nezbytnost meziresortní spolupráce při realizaci doporučení na úrovni celé ČR i jednotlivých lokalit. Níže uvádíme nejvýznamnější výstupy obou provedených studií uspořádané do čtyř oblastí.

2.4.3.2 Situace dětí, žáků a studentů se sociálním znevýhodněním

Vymezení sociálního znevýhodnění ve školské legislativě a vazba na financování vyrovnávacích opatření jsou v současnosti nedostatečné. Neujasněné vnímání sociálního znevýhodnění na školách znesnadňuje zařazování opatření na podporu školní úspěšnosti těchto dětí, žákyň a žáků a především jejich financování v rámci vzdělávacích a poradenských institucí. Účinnost přijímaných podpůrných opatření je značně omezena jejich neprovozaností s postupy sociální intervence a výrazně klesá s postupem žákyň a žáků do vyšších ročníků. Školami realizovaná opatření mají zpravidla charakter reakce na důsledky, nikoliv na příčiny sociálního znevýhodnění žákyň a žáků a jejich efektivita je tak zpravidla dočasná. Odstranění příčin sociálního znevýhodnění je mimo možnosti škol samotných a vyžaduje systémový přístup a multidisciplinární spolupráci.

Důsledkem prosegregačního tlaku veřejnosti je odliv ostatních žákyň a žáků ze škol, kam ve vyšší míře docházejí žákyňe a žáci se sociálním znevýhodněním (zejména v případě sociálně znevýhodněných romských žáků a žákyň). Jejich podíl na celkovém počtu žákyň a žáků školy se tak dále zvyšuje, čímž se zvyšují nároky na pedagogické pracovníky a pracovnice.

Chybí sjednocené pojetí kvality práce školy. Školám jsou tolerovány jak nižší požadavky na výkon znevýhodněných žáků a žákyň, tak na druhé straně možnost vybírat žákyňe a žáky vyrůstající v prostředí, kde se mohl rozvinout jejich talent a nadání. Složení žáků a žákyň a jejich heterogenita ve vstřícných školách a ve školách v depriovaných oblastech se dále polarizuje v kontrastu se školami, které přijímají žáky a žákyňe „bezproblémové“ nebo dokonce vybrané.

Problematika vzdělávání sociálně znevýhodněných žákyň a žáků je obecně ovlivněna vnímáním pojmu sociálního znevýhodnění, který je často dáván do souvislosti

s romským etnikem, byť mnozí sociálně znevýhodněných a Romů se kryjí pouze částečně a většina respondentů z řad pedagogických pracovníků a pracovnic takové ztotožnění odmítá. Na druhou stranu je nutné konstatovat, že sociální situace rodiny a z ní vyplývající handicap hrají v oblasti rovných příležitostí ve vzdělávání a v oblasti naplňování vzdělávacího potenciálu dítěte, jeho školní úspěšnosti a míry dosaženého vzdělání výraznou roli.

Ve zkoumaných školách mimo hlavní vzdělávací proud se vzdělává 28 % romských žákyň a žáků (v případě ostatních to bylo pouze osm procent). Pravděpodobnost přechodu na speciální školu je u romských žákyň a žáků oproti ostatním 3,5x vyšší. Běžné základní školy hlavního proudu navštěvuje 72 % romských dětí (u ostatních dětí činí podíl 92 procent), tj. téměř třetina romských dětí dochází do škol mimo hlavní vzdělávací proud.

Za kritické body vzdělanostních trajektorií jsou považovány především vstup do ZŠ a nástup do 6. ročníku.¹⁴ Pokud žák/žákyně absolvuje 6. ročník v hlavním vzdělávacím proudu, je velká pravděpodobnost, že zde povinnou školní docházku dokončí. U chlapců, kteří jsou obecně znevýhodnění proti dívkám při změnách ve výuce, je problematický rovněž i 3. ročník. Na prvním stupni je pro romské děti český jazyk větším problémem než matematika. Na druhém stupni se pak průměry z obou předmětů k sobě přibližují, nicméně na hladině nezvládnutí látky. Prospěch ovlivňují také zvýšené absence, v případě romských dětí jsou absence oproti jejich vrstevníkům téměř trojnásobné.

Romské děti na školách hlavního vzdělávacího proudu se středním podílem romských žáků a žákyň (21 až 50 procent) mají mírně nižší šanci než ostatní děti dokončit povinnou školní docházku ve třídě, do které nastoupily.

2.4.3.3 Transformace bývalých zvláštních škol

Název zvláštní škola byl zrušen s působností zákona č. 561/2004 Sb. a se zahájením kurikulární reformy. Na základě této reformy jsou žáci a žákyňe v rámci povinné školní docházky vzdělávání podle RVP pro základní vzdělávání. Základní školy pracují podle RVP ZV, nebo přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené, Speciální základní školy pracují podle RVP pro speciální školy. Ve speciální škole jsou vzdělávání žáci a žákyňe s těžkým mentálním postižením, s více vadami a žáci s autismem. Rámcový vzdělávací program pro speciální školy využívá ve školním roce 2008/2009 celkem 386 škol pro 6 666 žáků a žákyň, z toho 103 škol individuálně integruje celkem 206 žáků a žákyň do hlavního vzdělávacího proudu.

Analýza dosavadního průběhu transformace bývalých zvláštních škol byla předmětem jedné části kvalita-

¹⁴ Podle školské legislativy zahajuje dítě povinnou školní docházku v šesti letech, ve výjimečných případech ji lze na žádost rodičů a s doporučením odborníka odložit o jeden, výjimečně o dva roky. Ve skutečnosti již odklady žádá a dostává cca 20 % žáků, což není dobrá vizitka nastavení celého systému. Do ZŠ tedy nastupují žáci mezi 6.–7. rokem života, výjimečně v 8 letech. V šestém ročníku jsou tedy většinou 11–12letí.

tivní *Analýzy individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami*. Z jejich výsledků vyplývá, že necelá třetina škol vzdělávajících podle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené registruje ve srovnání s praxí před zahájením školské reformy postupnou proměnu cílové skupiny směrem k žákům a žákyním se závažnějším postižením.

V rámci sledovaného vzorku lze na tomto typu škol pozorovat významné zastoupení sociálně znevýhodněných žáků a žákyní. Převážná většina škol uvádí minimálně třicetiprocentní podíl, pětina škol pak více než sedmdesátiprocentní. Velmi vysoký je podíl Romů vzdělávaných na sledovaných školách určených primárně pro žáky s lehkým mentálním postižením (ve sledovaném vzorku téměř polovina škol uvádí padesátiprocentní a vyšší podíl, desetina škol je prakticky etnicky homogenní). V lokalitách, kde se nachází více škol vzdělávajících žáky a žákyně podle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené, lze sledovat trend vysoké koncentrace sociálně znevýhodněných žáků a žákyní na jedné z těchto škol. V ČR nejsou v současné době k dispozici informace o celkovém počtu žáků a žákyní vzdělávaných podle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené ani o podílu romských žáků a žákyní v této skupině. Na základě provedené analýzy však bylo zahájeno šetření v dané oblasti. Jeho výsledky budou známy do konce července 2009.

Přibližně polovina škol vzdělávajících podle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené zaznamenala nárůst žáků a žákyní s výraznějšími výchovnými problémy, kteří přicházeli ve vyšších ročnících školní docházky. To je opačný trend než v zemích známých velmi dobrými výsledky vzdělávání, kde je snahou i realitou s přibývajícím věkem integrovat do hlavního proudu stále více žáků a žákyní, protože speciální vzdělávání je koncipováno jako příprava k nástupu do hlavního proudu. U nás naopak děti, žáci a žákyně odklonění od hlavního proudu s přibývajícím věkem nabírají zpoždění.

Na školách vyučujících dle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené lze dle respondentů nalézt určitý segment žáků a žákyní schopných při adekvátní míře podpůrných opatření zvládnout výuku v hlavním vzdělávacím proudu. Naopak ve školách hlavního vzdělávacího proudu lze pravděpodobně identifikovat mírně silici skupinu žáků a žákyní se SVP, kteří setrvávají přes evidentní nedostatečnost realizovaných vyrovnávacích opatření do vyšších ročníků školní docházky.

Reintegrace žákyní a žáků do hlavního vzdělávacího proudu není školami vyučujícími dle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené vnímána jako relevantní cíl. Tento cíl je třeba jednoznačně deklarovat. Zároveň pro realizaci tohoto velmi náročného procesu nejsou v této chvíli vytvořeny dostatečné podmínky. Kromě toho na školách vzdělávajících podle přílohy k RVP ZV pro lehce mentálně postižené převažuje přesvědčení, že běžné ZŠ nemohou za stávajících podmínek adekvátně naplnit potřeby žáků a žákyní s lehkým mentálním postižením.

2.4.3.4 Efektivita integračních nástrojů, které jsou v současné době ve vztahu k sociálně znevýhodněným dětem, žákyním a žákům již realizovány a jsou v rámci systému vzdělávání běžně financovány

Funkce asistenta/asistentky má pozitivní vliv na školní úspěšnost dětí, žáků a žákyní. Zatímco ve třídách bez asistenta/asistentky pedagoga dokončí povinnou školní docházku v původní třídě na školách hlavního vzdělávacího proudu do třetí třídy 6,5 romských žákyní/žáků z desíti, ve třídách, kde asistenti působí, je to v průměru 7,5. Na druhou stranu se nepodařilo prokázat, že by působení asistenta/asistentky ve třídě výrazně ovlivňovalo snižování absencí.

Romské děti, které docházely do MŠ, jsou ve svých vzdělávacích drahách jednoznačně úspěšnější. Problémem však je to, že MŠ navštěvuje stále jen menšinový podíl romských dětí – přibližně dvě pětiny. Vliv přípravných ročníků na zlepšení vzdělanostních šancí není tak silný jako v případě MŠ, oproti nim se projevuje pouze na začátku vzdělávací dráhy. Postupně se pak žákyně a žáci, kteří absolvovali přípravný ročník, přibližují svým vrstevníkům. Mateřské školy či přípravné ročníky využívá před zahájením povinné školní docházky přibližně 48 procent romských dětí.

Vzdělávací potřeby a postoje dětí, žákyní a žáků se sociálním znevýhodněním. Sociálněekonomická situace sociálně vyloučených rodin pravděpodobně nejvýrazněji ovlivňuje vzdělanostní a profesní aspirace romských dětí, žákyní a žáků z těchto rodin, a tím i případnou vzestupnou mezigenerační mobilitu. Z celkového obrazu profesních ambicí romských dětí, žákyní a žáků je patrné, že obvykle nepřekračují (což neznamená, že za určitých okolností nemohou překročit) horizont každodenní životní zkušenosti svých rodičů. Vesměs se totiž omezují na to, co jejich rodiče dělají v domácnosti a rodině (vaření, opravy apod.). U romských dětí se neprojevují výraznější ambice k vykročení za horizont životní dráhy jejich rodičů, svým zaměřením naopak kopírují velice omezený horizont vyloučených romských lokalit.

Existuje potenciál k zesílení role školy v překonávání deficitu žádoucích profesních a vzdělanostních aspirací romských žákyní a žáků. Plná čtvrtina romských žákyní/žáků v současné době zůstává bez jakékoli studijní podpory ze strany rodičů a zároveň zde neexistuje systém podpory ze strany školy.

2.4.3.5 Opatření uskutečněná v roce 2008 na podporu vzdělávání romských dětí, žákyní a žáků

V roce 2008 byla zahájena příprava **Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání**, ve kterém bude věnována pozornost také vzdělávání romských dětí, žákyní a žáků ze sociálně vyloučených lokalit a vytvoření inkluzivních mechanismů směrem k dětem, žákyním a žákům se SVP. Řada dílčích opatření bude realizována v součinnosti s dalšími resorty, samosprávou a neziskovým sektorem. Realizací úkolu se na MŠMT zabývá nově ustanovená skupina pro sociální programy ve školství a spolupracující širší tým odborníků z neziskového sektoru, romských organizací, dalších institucí státní správy, akademické obce,

zástupců škol a samosprávy. Předpokládaná příprava *Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání* je časově zařazena na listopad 2008 až prosinec 2009.

V roce 2008 plynule pokračovala realizace **Koncepce včasné péče cílené zejména na zlepšení podmínek předškolní přípravy dětí ohrožených sociálním vyloučením od 3 let do zahájení povinné školní docházky**. V rámci Koncepce je věnována zvýšená pozornost předškolní přípravě a je zaměřena zejména na vytvoření podmínek pro kvalitní předškolní přípravu dětí ohrožených sociálním vyloučením, a to směrem k vyrovnávání jejich případného znevýhodnění ještě před zahájením povinné školní docházky. Opatření směřují také ke zvýšení počtu romských dětí, žákyň a žáků v hlavním vzdělávacím proudu a k podpoře jejich školní úspěšnosti na všech úrovních vzdělávání. V roce 2008 byl MŠMT zpracován **Akční plán realizace Koncepce včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí**, který byl připraven k předložení vládě ČR na rok 2009.¹⁵ V jednotlivých krocích tohoto plánu je velká pozornost věnována práci s rodinou těchto žáků tak, aby rodiče ve spolupráci se školami a dalšími institucemi vytvářeli podporu pro vzdělávání svých dětí (sociální služby, služby učitelů-didaktiků, tutorů).

V roce 2008 probíhala také příprava národního projektu *Centra podpory inkluzivního vzdělávání* (CPIV). Projekt volně navazuje na projekt *SIM* realizovaný v předchozím období. V jeho rámci budou vybudovány odborné týmy s působností ve všech krajích ČR. Budou poskytovat metodickou podporu pedagogickým pracovníkům/pracovnicím na všech úrovních vzdělávacího systému zaměřenou na specifika pedagogické práce s dětmi, žákyňmi a žáky se SVP, na posílení regionálních zdrojů, vytvoření sítě odborníků, vytvoření multidisciplinárních týmů poskytujících podporu pedagogickým pracovníkům/pracovnicím, žákyňmi, žákům a jejich rodinám. Romské děti jsou významnou cílovou skupinou připravovaného projektu. Projekt bude zahájen v červenci roku 2009.

V roce 2008 pokračovala realizace již zavedených opatření – přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, podpora asistentů a asistentek pedagoga pro děti a žáky se sociálním znevýhodněním, dotační programy vypisované na podporu integrace vzdělávání dětí, žákyň a žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. **Program na podporu integrace romské komunity v oblasti vzdělávání** v roce 2008 obsahoval pět tematických okruhů zaměřených na podporu předškolní přípravy a včasné péče, podporu školní úspěšnosti na základní škole a přechodu na střední stupeň vzdělávání, metodickou podporu pedagogických pracovníků a pracovníc a nízkoprahových a volnočasových aktivit. V roce 2008 bylo připraveno vyhlášení programu na rok 2009 se změnou cílové skupiny. V roce 2009 pak bude program zaměřen na děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. V roce 2008 bylo v rámci vyhlášeného rozvojového programu podpořeno cca 400 asistentů a asistentek pedagoga pro děti, žákyň a žáky se sociálním znevýhodněním formou dotace poskytnuté jednotlivým krajům na

pomoc s financováním mzdových nákladů těchto pedagogických pracovníků a pracovníc.

V rámci integrace romské komunity je věnována pozornost také romskému jazyku. Divize jazykové politiky při Radě Evropy ve spolupráci s Evropským fórem Romů a kočovníků vyzvala v roce 2007 MŠMT k implementaci **Rámcové osnovy pro výuku romského jazyka**, která je v souladu se Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky. MŠMT používání a implementaci **Rámcové osnovy pro výuku romského jazyka** podporuje. V roce 2008 požádalo o spolupráci v oblasti přípravy výukových podkladů pro pilotní ověřování výuky romského jazyka tým odborníků-romistů a uspořádalo pracovní seminář k romskému jazyku, kterého se zúčastnili učitelé romského jazyka ze středních a vysokých škol, z Muzea romské kultury a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (FF UK). Odborný tým posoudil a vybral několik aktivit, které dopracoval tak, aby byly v souladu s **Rámcovou osnovou pro výuku romského jazyka**, a poskytl je pro první pilotování. MŠMT odevzdalo zprávu o pilotáži Radě Evropy, která ji využila při koncipování osnov pro výuku romského jazyka.

Osnovy pro výuku romského jazyka jsou již zpracovány. V prosinci 2008 byly předány prostřednictvím jazykové divize Rady Evropy k využití ve výuce v ČR. Na základě těchto osnov byla v anglickém jazyce zpracována portfolia I. ERJP – pro výuku žákyň a žáků mladšího školního věku a II. ERJP – pro výuku žákyň a žáků staršího školního věku a metodický manuál pro učitele. Výše uvedené materiály budou v roce 2009 přeloženy do českého jazyka. Jednotlivá portfolia budou přeložena do romského jazyka (dva kodifikované dialekty romského jazyka užívaného v ČR – západoslovenský a maďarský), vytištěna a připravena k pilotnímu ověření ve školách s význačným zastoupením žákyň a žáků romského etnika. Tyto aktivity mají velký potenciál pro zvýšení sebepojetí Romů. Romský jazyk je však třeba nabízet velmi opatrně – ne jako možnou alternativu k cizímu jazyku (angličtině). Smyslem je komunikace uznání romského jazyka a kultury ze strany majoritní společnosti.

MŠMT se spoluúčastní na aktivitách Jazykového direktorátu RE pro koncepci osnov romského jazyka. Byla stanovena další opatření MŠMT v roce 2009 v oblasti jazykového vzdělávání – podpora výzkumu romského jazyka na FF UK a podpora výuky romského jazyka v lokalitách s výrazným zastoupením romské komunity, a to v rámci dotačních programů MŠMT, zajištění překladu výše uvedeného manuálu pro výuku romského jazyka.

2.4.4 Integrace cizinců a podpora azylantů

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy plní úkoly vyplývající z **Koncepce integrace cizinců**, přijaté každoročně usnesením vlády, připravované v gesci Ministerstva vnitra ČR. V rámci dotačního **Programu na podporu aktivit v oblasti integrace cizinců na území ČR** bylo v roce 2008 podpořeno celkem 13 projektů. Zahrnovaly integrační kurzy pro cizince, výuku českého jazyka jako cizího jazyka, projekty zaměřené na multikulturní

¹⁵ *Přijaté usnesením vlády ČR ze dne 20. dubna 2009 č. 454.*

vzdělávání, studie a seminář zaměřený na další vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníc v dané oblasti.

MŠMT zajišťuje podmínky základního vzdělávání nezletilých azylantů, osob požívajících doplňkové ochrany, žadatelů o udělení mezinárodní ochrany na území ČR, dětí cizinců umístěných v zařízení pro zajištění cizinců a zajištění bezplatné přípravy k začlenění do základního vzdělávání dětí osob se státní příslušností jiného členského státu EU. Zabezpečení povinné školní docházky dětí azylantů a účastníků řízení o udělení azylu je součástí mezinárodních úmluv, k nimž ČR přistoupila. Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů, ukládá MŠMT povinnost zajistit podmínky pro vzdělávání žadatelů o udělení mezinárodní ochrany. Tyto podmínky byly zajišťovány mimo jiné prostřednictvím dvou rozvojových programů administrovaných MŠMT.

Cílem programu je zohlednit specifické úkoly škol vzdělávajících tyto skupiny cizinců, které se nachází většinou v blízkosti azylových zařízení a mají vytvořeny kapacity k tomu, aby byly schopny přijmout žákyně a žáky ke vzdělávání kdykoliv během roku a přizpůsobit výuku jejich potřebám. Program přispívá k zabezpečení fungování „tříd pro jazykovou přípravu“, je zohledněna vyšší náročnost pedagogické práce, školy mohou mít menší počet žáků ve třídách z důvodu příchodu a odchodu těchto žáků a žáků během roku a je umožněno jejich zájmové vzdělávání ve školní družině a školním klubu. Dotován je rovněž nákup školních potřeb a učebnic, učebních pomůcek a DVPP.

V roce 2008 vznikla při skupině, která se na MŠMT zabývá problematikou sociálních programů ve vzdělávání, pracovní skupina pro multikulturalitu a vzdělávání cizinců. Jejími členy jsou odborníci v problematice multikulturality a vzdělávání cizinců, zástupci neziskových organizací a přímo řízených organizací MŠMT, ČŠI, azylových zařízení a pedagogických pracovníků. Pracovní skupina se zabývá aktuální multikulturní problematikou ve školství a vzděláváním cizinců.

2.5 Rovné příležitosti žen a mužů a jejich podpora v roce 2008

Podpora rovných příležitostí žen a mužů patří mezi základní priority v působnosti MŠMT. Princip rovnosti pro ženy a muže je zohledňován v rámci všeobecného i povinného obsahu vzdělávání a patří mezi sledovaná a průběžně hodnocená kritéria. Základním koncepčním dokumentem v genderové oblasti jsou **Priority a postupy MŠMT při prosazování rovnosti žen a mužů**. Princip rovnosti pro ženy a muže byl zapracován do všech rámcových vzdělávacích programů. Úspěšné je působení MŠMT v projektech, které přispívají k vyššímu zapojení žen do vědecké kariéry a do spolupráce při výzkumných projektech, např. v programu EUPRO, v rámci kterého vzniklo Národní kontaktní centrum pro ženy ve vědě, které má úspěchy i na mezinárodním poli.

Při naplňování úkolů v rámci gender mainstreamingu MŠMT spolupracuje s nestátními neziskovými organizacemi, především s Gender Studies, Otevřenou společností, Žábou na prameni, Fórem 50 % a ROSA. Spolupráce spočívá ve vzájemné informovanosti především účastí na akcích realizovaných neziskovým sektorem v rámci projektů a zapojením zástupkyň neziskových organizací do pracovní skupiny pro rovnost žen a mužů na MŠMT. Spolupráce s dalšími organizacemi, např. Drop In a Sananim, spočívá v monitoringu dodržování rovnosti žen a mužů při poskytování služeb. MŠMT se podílí na monitoringu rovných přístupů při udělování certifikací odborné způsobilosti těchto programů a zařízení.

MŠMT je zastoupeno v pracovní skupině Helsinki Group při Evropské komisi, direktoriátu pro vědu, v sekci, která se zabývá problematikou postavení žen ve vědě a výzkumu. Členka pracovní skupiny za MŠMT zastupuje vědeckou komunitu žen v ČR, spolupracuje s českou pracovní komisí pro ženy a vědu ustavenou při MŠMT pro řešení problémů žen-vědkyň a výzkumných a vývojových pracovníc. Uvedená komise spolupracuje s Radou vlády ČR pro vědu a výzkum. Účast žen i mužů v mezinárodních vědeckých aktivitách (grantech) je statisticky sledována.

MŠMT se také jako jeden z hlavních partnerů Řídícího orgánu (MPSV) podílelo na přípravě dokumentu **Program Iniciativy Společenství EQUAL** (CIP EQUAL), jehož hlavním cílem je prosazování inovativních nástrojů řešení stávajících problematických oblastí souvisejících s diskriminací a nerovnostmi na trhu práce.

Všechny koncepční materiály spadající do věcné působnosti MŠMT jsou posuzovány z genderového hlediska a do materiálů jsou průběžně zapracovávány aktuální výsledky prováděných analýz. V minulém období byl vytvořen právní a metodický rámec, který umožňuje školám organizovat efektivní doplňkové vzdělávání se zaměřením na genderovou rovnost. Přímo řízeným organizacím (např. VÚP, NÚOV) uložilo MŠMT vytvořit podmínky pro poskytování odborné pomoci školským orgánům i organizacím při plnění tohoto úkolu. Jelikož kompetence v oblasti řízení školství byly převedeny na zřizovatele a z pozice MŠMT není možné plnění tohoto úkolu vyžadovat, zařazuje se tato problematika pravidelně na program vzájemných informativních schůzek s odbory školství krajských úřadů.

MŠMT již v minulých letech zpřístupnilo dívkám i chlapcům stejnou měrou veškeré obory obsažené ve vzdělávací soustavě. Pro lepší uplatnění žen na trhu práce byly vytvořeny i vzdělávací programy pro přípravu na povolání, která lze vykonávat formou individuální činnosti. NÚOV jako přímo řízená organizace MŠMT zabezpečuje **provoz Centra kariérového poradenství**, které mapuje vzdělávací nabídku odborných škol a poskytuje rady a informace výchovným poradcům, žákům a rodičům. Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR připravil kurzy ke kariérovému poradenství. Volba povolání je součástí RVP pro základní vzdělávání, žáci a žákyně jsou připravováni, aby posoudili své možnosti při rozhodování o volbě vhodného povolání a profesní přípravě.

Problematika rovného přístupu mužů a žen je ve všech těchto programech obsažena.

Při přípravě nového právního prostředí a koncipování kurikulárních změn bylo počítáno s trvalou potřebou realizace genderové rovnosti. Pro každý obor vzdělání je vytvářen rámcový vzdělávací program, který stanoví kromě jiného cíle, formy, délku a obsah vzdělávání podle zaměření daného oboru vzdělání – princip rovnosti a postavení ženy a muže v rodině, v zaměstnání a ve společnosti je nedílnou součástí profilu absolventa. Rámcové vzdělávací programy jsou závazné nejen pro tvorbu ŠVP a hodnocení výsledků vzdělávání, ale i pro tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů. Genderová rovnost je uplatňována průřezově ve vzdělávacích oblastech, specificky pak například ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Člověk a zdraví, Člověk a svět práce.

Institut pedagogicko psychologického poradenství ČR distribuuje do škol a školských zařízení publikaci „**Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství**“, která byla vydána v rámci projektu EQUAL. V rámci programu OP RLZ byl realizován systémový projekt **Rozvoj a zdokonalení integrovaného diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání a volby povolání (VIP-Kariéra)**, u kterého je mj. jedním z cílů vytvoření školních poradenských pracovišť, pro něž budou pracovníci vzdělávání i v uplatňování rovných příležitostí při tvorbě další vzdělávací cesty, a vytvoření vzdělávací sítě a systému DVPP. Mezi vzdělávací okruhy jsou zařazena témata „Rovné příležitosti vzdělávání dívek a chlapců“, „Netradiční profese ve vzdělávání dívek“ a „Násilí v rodině“.

V roce 2007 bylo připraveno a schváleno *Sdělení MŠMT k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic*, kterým se MŠMT při udělování doložek řídí. Jedním z kritérií pro posouzení učebnice je soulad s výchovou směřující k uplatňování principu rovných příležitostí žen a mužů. K dispozici je **Pomůcka při posuzování genderové korektnosti učebnic**. V procesu schvalování nových učebních dokumentů pro jednotlivé učební nebo studijní obory je věnována zvýšená pozornost rovným příležitostem mužů a žen a vymýcení stereotypního diskriminačního nahlížení na postavení ženy v rodině, zaměstnání a společnosti. Při udělování schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům má tento úkol trvalý charakter. Schvalovací doložka může být udělena pouze učebnici, která respektuje Ústavu ČR a zákony platné na území ČR; zejména respektuje základní práva a svobody, které se zaručují všem bez rozdílu rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, a prosazuje rovné příležitosti mužů a žen.

V Centru pro studium vysokého školství, v. v. i. (CSVŠ) byl řešen výzkumný úkol *Terciární vzdělávání*, v rámci něhož byla publikována studie *Rovné příležitosti žen a mužů ve výuce a vědě na vysokých školách a vyšších odborných školách v ČR*. Připravena k publikaci je také studie *Ženy a technické vzdělání v ČR*.

MŠMT vypracovalo návrh na vyhlášení Ceny MŠMT pro ženu vědkyni, kterou vyhláší ve spolupráci s projektem *Národní kontaktní centrum – Ženy a věda* (Sociologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.) a agenturou Česká hlava. Cílem udělování ceny pro významné badatelky je ocenění jejich vědecké práce včetně podílu na rozvoji oboru, pedagogické činnosti a vedení diplomových a disertačních prací a publikační činnosti.

2.6 Podpora rovných příležitostí v oblasti vzdělávání realizovaná prostřednictvím programů Evropských strukturálních fondů

Podpora rovných příležitostí v oblasti vzdělávání je zabezpečena v Operačním programu vzdělávání pro konkurenceschopnost v Prioritní ose 1 v oblasti podpory 1.2. – rovné příležitosti ve vzdělávání. Zajištění rovných příležitostí ke vzdělání bez ohledu na druh postižení nebo sociálního znevýhodnění, např. zdravotního, ekonomického, sociálního, etnického, podle pohlaví či státní příslušnosti atd., je zde vnímáno jako významná priorita vzdělávacího systému. Velmi důležité je vytváření podmínek pro plné zapojení osob se SVP do hlavního vzdělávacího proudu spolu se zabezpečením potřebných speciálně pedagogických a psychologických podpůrných služeb. Prostřednictvím oblasti podpory zaměřené na rozvíjení rovných příležitostí ve vzdělávání jsou proto podporovány aktivity umožňující individuální přístup podle skutečných potřeb dětí, žáků a žáků sociálně znevýhodněných, včetně tvorby individuálních vzdělávacích plánů a vytváření motivujícího vzdělávacího prostředí a podpůrných mechanismů.

Podporovány jsou rovněž aktivity zaměřené na zajištění podmínek a tvorbu upravených vzdělávacích programů pro vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním v mateřských školách na základě ŠVP, které však nepodporují segregaci těchto dětí. Speciální pozornost je věnována prevenci rasismu a xenofobie, podpoře multikulturní výchovy a vzdělávání, a to s důrazem na problematiku romského etnika. Výraznější pozornosti se dostává vzdělávání dětí cizinců žijících na území ČR, a to rovněž formou jejich předškolní (především jazykové) přípravy. Stejně tak bude podpořena oblast rovných příležitostí prostřednictvím zajištění nezbytných aktivit spojených se včasnou péčí o děti se sociokulturním znevýhodněním a jejich rodiče, aby byly eliminovány případné bariéry zapojení těchto dětí do předškolního vzdělávání a vzdělávacího systému

Významnou aktivitou pro naplnění principu rovných příležitostí je rozvoj systému poradenství a asistenčních služeb (včetně vzdělávání asistentů/asistentek pedagoga) a vytvoření záchytné sítě, která bude napomáhat k návratu do vzdělávacího systému těm, kteří jej předčasně opustí. Část této oblasti podpory je zaměřena na podporu neformálního vzdělávání a kompetencí v něm získaných, např. podpora vzdělávání pracovníků/pracovnic působících v oblasti neformálního vzdělávání dětí a mládeže,

vytváření vzdělávacích modulů uznatelných jako součást dalšího vzdělávání, vytvoření aktivizačních programů, systému poradenství a informačních systémů o existujících možnostech neformálního vzdělávání na regionální i národní úrovni.

Tato oblast zahrnuje rovněž podporu odborné přípravy pedagogů, která souvisí se vzrůstající individualizací vzdělávání a se zaváděním nových forem skupinové a samostatné práce žáků. Podporovány jsou projekty zaměřené na rozvíjení kompetencí pedagogických pracovníků a pracovníků pro vzdělávání dětí se SVP, zejména pak dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí v období od tří let dítěte do zahájení povinné školní docházky. V rámci této oblasti podpory jsou a budou i nadále pod-

porovány projekty, jejichž aktivity se soustředí převážně na děti, žákyně a žáky se SVP.

Dne 21. července 2008 byla vyhlášena 1. výzva k předkládání projektů (individuální projekty ostatní) v rámci Prioritní osy 1 „Počáteční vzdělávání“ ve všech oblastech podpory, která zahrnovala také oblast rovných příležitostí. Celková alokace na danou výzvu byla 1 100 000 000 Kč (41 306 797 €). Výzva byla ukončena dne 30. října 2008. Pro oblast podpory 1.2 (rovné příležitosti) byla určena alokace ve výši 200 mil. Kč. Do konce výzvy se přihlásilo 72 projektů, z nich bylo po procesu hodnocení k realizaci vybráno 33 projektů. Více informací o projektech OP VK je možné nalézt na webových stránkách MŠMT v sekci Strukturální fondy.

Vzdělávání v roce 2008 v tématech

Mládež a zájmové vzdělávání

Děti a mládež jsou věkovou skupinou obyvatelstva od narození do 26 let. V České republice představuje tato složka obyvatelstva dynamicky se rozvíjející skupinu, které je třeba věnovat maximální pozornost a péči státu.¹⁶

Z hlediska státu je garantem oblasti mládeže MŠMT. V jeho rámci zodpovídá za oblast dětí a mládeže Odbor pro mládež. Jeho hlavními aktivitami je vedle legislativní, politické a koncepční činnosti, organizace a podpory mezinárodní spolupráce, podpory informovanosti a informací v dané oblasti, dotační politiky pro nestátní neziskové organizace prostřednictvím programů státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na léta 2007–2010, zajišťování soutěží a přehlídek, podpory péče o talentované žáky a studenty; podpory participace a dobrovolnictví, integrace národnostních menšin aj. také **podpora zájmového a neformálního vzdělávání**.

Volný čas je významnou sociologickou, ekonomickou a pedagogickou kategorií, jeho naplňování je pro mládež zvláště důležité. V této souvislosti čeká v nastávajícím období oblast zájmového vzdělávání řada změn, a to zejména v pojetí zaměření a obsahu činnosti. Role státu a státní politiky v oblasti zájmového vzdělávání dětí a mládeže a v podpoře aktivního využívání volného času je nezastupitelná.

Zájmové vzdělávání řeší v ČR **vyhláška č. 74/2005 Sb. ze dne 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání**. V souladu s touto vyhláškou jsou účastníky zájmového vzdělávání děti, žáci a studenti; účastníky mohou však být také pedagogičtí pracovníci, zákonní zástupci nezletilých účastníků, popřípadě další fyzické osoby.

Zájmové vzdělávání se uskutečňuje zejména těmito formami:

- příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tematickou rekreační činností nespojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání;
- pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností;
- táborovou činností a další činností spojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání;
- osvětovou činností včetně shromažďování a poskytování informací pro děti, žáky a studenty, popřípadě i další osoby a vedením k prevenci sociálně patologických jevů;
- individuální prací, zejména vytvářením podmínek pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů;
- využitím otevřené nabídky spontánních činností.

Strategickým dokumentem pro realizaci zájmového vzdělávání v České republice je **Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013**, která byla schválena usnesením vlády ČR č. 611 ze dne 4. června 2007.

¹⁶ Zdrojem faktografických údajů uvedených v této kapitole jsou statistické ročenky ÚIV.

3.1 Úvod

Základními východisky státní politiky České republiky v oblasti mládeže jsou:

- Přijetí zodpovědnosti státu za vytváření podmínek pro rozvoj mladé generace a za plnění úkolů, které státu v této věci přísluší nebo k jejichž plnění se v rámci celé řady mezinárodních úmluv stát přihlásil.
- Uznání a podpora prvotní zodpovědnosti rodiny a přiměřeně věku i zodpovědnost jednotlivce za sebe sama.

Působení státu na mládež probíhá ve dvou rovinách:

Podpora

- při řešení problémů ohrožujících mladou generaci či bránících jejímu rozvoji;
- při vytváření podmínek k participaci mládeže na společenském a politickém životě a motivace jednotlivých vrstev a skupin mládeže k činnosti v duchu cílů státní politiky pro oblast dětí a mládeže;
- programů, které se týkají života dětí a mládeže;
- nestátních neziskových organizací (dále jen NNO), které mají v oblasti mládeže nezastupitelnou úlohu.

Ochrana

Ochrana nastupuje vždy tam, kde jedinec není schopen vlastními silami čelit negativně na něj působícímu prostředí a některým společenským jevům. Zde stát působí buď přímo, svými nástroji, nebo využívá spolupráce s dalšími orgány veřejné správy, obcemi, NNO a s dalšími institucemi a organizacemi pracujícími ve prospěch dětí a mládeže. Významným faktorem je v této oblasti i zahraniční spolupráce, a to jak na úrovni státních orgánů, tak na úrovni NNO orientujících se na práci s dětmi a mládeží (programy EU pro mládež aj.).

Nástroji státu v ochraně a podpoře dětí a mládeže jsou především právní normy, dále ekonomické nástroje, aplikace výzkumné činnosti, účelný informační systém, komplexní personální politika (výběr, příprava a další vzdělávání pracovníků). Konkrétní použití těchto nástrojů rozpracovává **Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže**.

3.2 Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže (dále jen Koncepce) rozpracovává úkoly státní politiky v oblasti dětí a mládeže a jejich volnočasových aktivit vždy na období čtyř až šesti let.

Hlavními cíli Koncepce na období 2007 až 2013 je vytváření vhodných podmínek zejména pro:

- naplňování funkce rodiny;
- osobnostní rozvoj mladých lidí a jejich uplatnění ve společnosti;
- výchovu k aktivnímu občanství včetně participace;
- podporu zdravého životního stylu;
- ochranu před negativními jevy a jejich následky.

Tematické oblasti koncepce

1. **Informace o mládeži a pro mládež.** Vytvářet, rozšiřovat a zkvalitňovat podmínky a předpoklady k získávání, přenosu a šíření širokospektrálních informací odpovídajících potřebám a zájmům mladé generace. Podporovat větší technickou i ekonomickou dostupnost elektronických médií, jejich správné a bezpečné používání a především kvalitní obsah informací jimi šířených. Poskytnout legislativní a společensky vhodné podmínky pro efektivní využívání veřejnoprávních médií pro potřeby dětí a mládeže.

2. **Mládež a Evropa.** Vytvářet podmínky pro snadnější přístup mladých lidí k informacím o problematice mládeže v Evropě a k aktivnímu zapojování mladých lidí do nadnárodních organizací. Stanovit strategické podmínky pro zavádění opatření přijatých v EU vůči mládeži a aktivně se podílet na šíření evropské myšlenky podporující svobodu, stabilitu a prosperitu evropské mládeže.

3. **Mládež, volný čas a životní styl.** Vytvářet dobré společenské, legislativní a finanční podmínky pro účelné trávení volného času dětí a mladých lidí, které povede k jejich zdravému životnímu stylu. Podporovat rozvoj školských zařízení pro zájmové vzdělávání a jejich prostřednictvím poskytovat širokou nabídku volnočasových aktivit. Podporovat činnost NNO dětí a mládeže a NNO, které s dětmi a mládeží pracují. Prostřednictvím dotačních programů motivovat uvedené subjekty ke kvalitní náplni volnočasových aktivit pro děti a mládež.

4. **Mládež, vzdělávání, výchova.** Prostřednictvím podpory vzdělávání a výchovných aktivit působit na celkové formování mladého člověka, na podporu a rozvoj jeho vlastní osobnosti, talentu a zájmu v kontextu s potřebami společnosti. Dbát přitom na propojování formálního, neformálního a informálního vzdělávání.

5. **Mládež, zaměstnanost a zaměstnatelnost.** Poskytnout kvalitní podmínky pro přípravu mladé generace na budoucí povolání. Vytvářet specializované programy na podporu zaměstnanosti mladých lidí se zvláštním důrazem na nové absolventy škol. Efektivněji provazovat obory školního vzdělávání s potřebami tuzemského i evropského trhu.

6. **Ochrana práv dětí a mládeže.** Naplňovat v plném rozsahu *Úmluvu o právech dítěte* a pravidelně toto naplňování vyhodnocovat. Průběžně upravovat právní předpisy s cílem posílit ochranu práv dětí a mládeže. Více motivovat pedagogické pracovníky škol a školských zařízení, vedoucí dětských kolektivů v NNO a další osoby, které s dětmi a mládeží pracují, aby systematicky sledovali a podporovali práva nejmladší generace. Zároveň s dodržováním práv pak vychovávat děti a mládež k plnění jejich povinností.

7. **Participace mladé generace na společenském a politickém životě.** Vytvářet podmínky a širokou nabídku zapojení mladé generace do veřejného a společenského života. Podporovat vytváření dětských samospráv, vést orgány státní správy a samosprávy k větší a aktivnější oboustranné komunikaci se subjekty dětí a mládeže. Ve výchově dětí a mladých lidí věnovat větší prostor podpoře rozvoje osobnosti, angažovanosti, samostatnosti, odvaze projevu atd.

8. **Výzkumy o mládeži.** Vytvořit efektivní systém pravidelného a trvalého sledování problematiky dětí a mládeže prostřednictvím cílených výzkumných úkolů, sond, anket a rychlých šetření a popularizace jejich výsledků. Pro plnění tohoto cíle vytvořit předpoklady v podobě koordinační sítě expertů a institucí pro získávání poznatků o mládeži, jak ji předpokládají Společné cíle EU v oblasti „Většího porozumění mládeži“.

9. **Dobrovolnictví.** Podpora dobrovolných činností mladých lidí a těch, kteří s nimi pracují, neboť představují významné příležitosti k neformálnímu učení a přispívají k posilování solidarity, sociální soudržnosti a zapojení se do života společnosti. Zahájit diskusi o právním a sociálním postavení dobrovolníků pracujících s dětmi a mládeží a o možnostech uznání jejich činnosti a získání vzdělání.

10. **Mezinárodní spolupráce a mobilita v oblasti dětí a mládeže.** Podpora mezinárodní spolupráce a mobility v oblasti dětí a mládeže, vytváření podmínek pro její rozvoj. Podpora tvorby podmínek pro stálé rozšiřování zapojení mládeže do mezinárodních aktivit, rozšiřování tematických výměn skupin dětí a mládeže, studia a studijních i poznávacích pobytů v zahraničí, získávání a přenos nových poznatků, zkušeností a kontaktů. Vytvářet podmínky pro zabezpečování evropských a národních priorit programu *Mládež v akci*.

11. **Mládež z národnostních menšin, mladí migranti, běženci.** Vytvářet podmínky pro integraci dětí a mládeže z minoritních skupin do běžného života většinové společnosti. Podporovat cílenou výchovu, vzdělávání a další vzdělávání této skupiny obyvatel.

12. **Mládež a bydlení.** Přijmout taková opatření ze strany státu, která zajistí dostupnost bydlení širšímu okruhu mladých lidí a mladých rodin, působit na obce ve smyslu tvorby vlastní bytové politiky.

13. **Mládež a kultura.** Podporovat veškeré obecně uznávané kulturní aktivity vedoucí k výchově a vzdělávání mladé generace. Vytvářet podmínky nejen k seznámení s kulturou a kulturními tradicemi, ale především podporovat aktivity vedoucí k aktivnímu rozvoji kulturních a kulturně-výchovných činností vedoucích k rozvoji osobnosti mladého člověka.

14. **Mládež a média.** Podporovat pravidelnou informovanost v hromadných sdělovacích prostředcích o pozitivních příkladech ze života dětí a mládeže. Vytvořit legislativní předpoklady pro zvýšení objemu a zejména kvality informací o mládeži. Vytvořit větší prostor určený nejmladší generaci ve veřejnoprávních médiích.

15. **Mládež a rodinná politika, podpora a ochrana rodiny.** Pokračovat v přijímání legislativních, ekonomických a věcných opatření vedoucích k posílení důvěry mladých lidí v manželství, k podpoře mladých manželství, výchově k uvědomělému rodičovství, ochraně mladých rodin atd.

16. **Mládež a zdraví.** Nadále vytvářet legislativní, ekonomické a věcné podmínky pro ochranu zdraví mladé generace ve všech jeho modifikacích. Do výchovných aktivit zařadit problematiku výchovy ke zdravému životnímu stylu. Podporovat preventivní zdravotnická opatření. Se-

znamovat děti a mládež s různými nebezpečími, která ohrožují zdraví v běžných i mimořádných situacích, vést je k vytváření dovedností a způsobů chování (rozhodování), které vedou k zachování či posílení zdraví a k získávání potřebné míry odpovědnosti za zdraví vlastní i zdraví jiných.“

17. Mládež a životní prostředí. Podporovat veškeré aktivity vedoucí k systematické výchově mladé generace k pozitivnímu vztahu vůči ochraně a tvorbě zdravého životního prostředí. Podporovat v této oblasti smysluplné aktivity mladých lidí.

18. Mládež, sociálně patologické jevy a sociální prevalence, sociální integrace. Vychovávat děti a mládež ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti. Působit na mladou generaci, aby docházelo k vytváření a upevňování morálních hodnot, ke zvyšování sociálních kompetencí dětí a mládeže, k dalšímu rozvoji dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebedestrukce, projevů agresivity a porušování zákona. Trvale a systematicky podporovat všechny aktivity vedoucí zejména k posílení preventivních opatření. Hledat a podporovat zvláště aktivity, které vedou ke smysluplnému zapojení mladých lidí do volnočasových aktivit, a tím odvést jejich pozornost od „únikových“ forem chování.

19. Neformální vzdělávání v oblasti dětí a mládeže. Podporovat celoživotní učení jako jeden z rozhodujících faktorů konkurenceschopnosti země. Investice do celoživotního učení musí být chápány jako nejdůležitější rozvojové investice. Neustále zdůrazňovat význam neformálního vzdělávání a informálního učení v různých prostředích. Podporovat partnerství v rámci občanské společnosti a rozložení odpovědnosti mezi státem, zaměstnavateli, obcemi.

Na naplňování Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže se podílejí také ostatní resorty, ale MŠMT přísluší největší část úkolů. Ty se konkretizují vždy na dvouleté období. *Plán aktivit Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2008–2009* byl přijat usnesením vlády ČR č. 448 dne 21. dubna 2008.

3.3 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání je v České republice upraveno právními předpisy, zejména zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který v § 111 specifikuje zájmové vzdělávání: „Poskytuje účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech.“

Zájmové vzdělávání je specifickou součástí neformálního vzdělávání. Stejně jako neformální vzdělávání tvoří nedílnou součást procesu celoživotního učení. Zájmové vzdělávání má v ČR dlouhou tradici a po „sametové revoluci“ v roce 1989 se spektrum institucí zájmového vzdělávání ještě podstatně rozšířilo.

Školská zařízení pro zájmové vzdělávání jsou součástí výchovně-vzdělávací soustavy ČR a jsou zcela nebo částečně financována ze státního rozpočtu. Jejich zřizovateli jsou obce nebo kraje. Nutno zdůraznit, že tato zařízení **podporují rovné příležitosti**, nejsou selektivní, neboť přijímají zájemce bez ohledu na rasový původ, národnost, pohlaví, náboženské vyznání atp. Významnou celospolečenskou roli plní též jako zařízení výrazně **přispívající k ochraně před šířením sociálně patologických jevů** mezi dětmi a mládeží, umožňují smysluplně trávit volný čas.

Nezastupitelnou roli mají školská zařízení pro zájmové vzdělávání též při **objevování, podchycování a rozvíjení nadání a talentu** dětí a mládeže. Rozmanité zájmové útvary nabízejí možnost rozvíjet nadání a talent pod vedením zkušených odborníků. V rámci péče o talentované žáky a studenty v roce 2008 probíhal interaktivní celoroční projekt *TALNET*, jehož realizátoři se podíleli společně s MŠMT, NIDM a krajskými úřady na koordinaci 115 soutěží s více než 300 obory, a NIDM sám realizoval 15 ústředně vyhlašovaných soutěží a přehlídek, převážně předmětových olympiád. Rovněž zpracovával kompletní dokumentaci a podílel se na zabezpečení účasti českých delegací na mezinárodních soutěžích. Podílel se na organizaci mezinárodních seminářů a konferencí k problematice nadaných dětí a mládeže (například European Council for High Ability – ECHA) a na zabezpečení účasti českých delegací na mezinárodních soutěžích – na soutěži EUSO (European Union Science Olympiad) v roce 2008 získali studenti z ČR dvě stříbrné medaile.

3.3.1 Střediska volného času

Posláním středisek volného času je motivovat, podporovat a vést děti, žáky, studenty, mládež, ale i dospělé k rozvoji osobnosti, k získávání a rozvoji klíčových a odborných kompetencí, zejména ke smysluplnému využívání volného času, a to širokou nabídkou činností v bezpečném prostředí, s profesionálním týmem pedagogů. Činnost středisek volného času se uskutečňuje ve více oblastech zájmového vzdělávání nebo se zaměřuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání.

Střediska volného času poskytují metodickou, odbornou, případně materiální pomoc účastníkům zájmového vzdělávání, ale i školám a školským zařízením. Střediska zpravidla vykonávají činnost po celý školní rok, a to i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování. Střediska volného času se člení dle vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, na tyto typy:

Dům dětí a mládeže – uskutečňuje širokou a všestrannou činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání.

Stanice zájmových činností – je zaměřena na jednu oblast zájmového vzdělávání (např. technické, přírodovědné, turistické).

V roce 2008 působilo v ČR **296 středisek volného času**, jejich pravidelné činnosti se účastnilo celkem **230 254 osob**. Střediska volného času poskytovala zájmové vzdělávání ve formách pravidelných, příležitost-

ných i spontánních činností, organizovala tábory a pobytové aktivity, vzdělávací a osvětové činnosti.

Příležitostné činnosti středisek volného času se ve školním roce 2007/2008 účastnilo **2 696 497 osob** v rámci **52 384 akcí**. Tato úctyhodná čísla svědčí o pestrosti a atraktivitě nabídky středisek volného času.

Střediska nabízela aktivní využití volného času všem věkovým skupinám dětí a mládeže a organizovala činnosti i pro dospělé či seniory. Organizovala pravidelné zájmové útvary pro stálou skupinu účastníků (tzv. kroužky) a dále otevřené dlouhodobé i jednorázové aktivity, kurzy a jiné vzdělávací akce, tábory, spontánní aktivity, otevřené kluby, výukové programy pro školy navazující na průřezová témata školních vzdělávacích programů, adaptační programy v rámci prevence sociálně patologických jevů a řadu dalších činností.

Své činnosti střediska vykonávala po celý školní rok, a to i ve dnech, kdy neprobíhalo školní vyučování. Střediska volného času se věnovala též komunitnímu plánování, participaci, prevenci, vzdělávání pedagogů atd. Většina středisek volného času se stala přirozeným centrem společenského života v obci. Zapojovala se do různých regionálních, krajských, republikových i evropských projektů, organizovala výměnné a zahraniční pobyty, stáže pracovníků.

3.3.2 Školní družiny

Školní družiny jsou školská zařízení, která poskytují zájmové vzdělávání žákům z jedné nebo několika základních škol podle vlastního vzdělávacího programu, který jim umožňuje výrazně se profilovat podle zájmů a potřeb žáků. V roce 2008 působilo v ČR **4 101 školních družin pro 228 135 žáků**. Sloužily výchově, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti žáků v době mimo vyučování. Určeny byly přednostně nejmladším žákům (1.–5. třída ZŠ). Ve školních družinách probíhala pestrá nabídka zájmových činností ve známém prostředí, které dávalo dětem pocit bezpečí, a pro rodiče byla finančně dostupná. Školní družiny nezůstaly pozadu v nabídce příležitostných činností, o čemž svědčí **30 073 příležitostných akcí** uspořádaných ve školním roce 2007/2008 za účasti **952 481 osob**.

3.3.3 Školní kluby

Podobně jako školní družiny poskytovaly školní kluby zájmové vzdělávání žákům jedné nebo několika škol podle vlastního vzdělávacího programu; vycházely ze zájmů a potřeb jednotlivých žáků. Od školní družiny se klub liší především vyšším věkem účastníků a odlišnými formami činností. Činnost školních klubů je totiž určena přednostně žákům druhého stupně základní školy, žákům nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia a odpovídajících ročníků osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře. V roce 2008 se vzdělávalo v celé republice **38 044 žáků ve 476 školních klubech**.

Školní kluby uskutečňovaly i další výchovně-vzdělávací, případně rekreační činnosti a další aktivity pro děti,

mládež, případně rodiče a další zájemce v jejich volném čase. Ve školním roce 2007/2008 **školní kluby uspořádaly 4 359 akcí, kterých se zúčastnilo 97 494 osob**.

3.4 Informační centra pro mládež

Specifickou úlohu v systému podpory dětí a zejména mládeže hrají **informační centra pro mládež (ICM)**. Jde o pracoviště docházkového typu, která jsou veřejně přístupná. Informace utříděné podle jednotného klíče jsou poskytovány bezplatně, stejně jako poradenské služby. Informační centra pro mládež a jimi poskytované služby jsou přímo určeny nejenom mladé generaci, především pak neorganizovaným dětem a mládeži, ale také pracovníkům s dětmi a mládeží, pedagogům, rodičům a další široké veřejnosti.

Mezi hlavní oblasti poskytovaných informací patří: vzdělávání, nabídka krátkodobých i dlouhodobých pracovních příležitostí, cestování, volný čas, problematika sociálně patologických jevů, informace z regionu a řada dalších.

V průběhu roku 2008 se podařilo úspěšně dokončit **Koncepci rozvoje informačního systému pro mládež v České republice**, která si klade za cíl zlepšit kvalitu sítě ICM v ČR a nastavení základních parametrů informačního prostředí pro mladé lidi, čímž se naplňuje jedno ze základních lidských práv, právo svobodného přístupu k informacím. MŠMT podpořilo v roce 2008 vznik **Národního informačního centra pro mládež (NICM)**, které je zastřešujícím subjektem pro všechna ICM na území ČR a jejich metodickým rádcem. Další úlohou NICM je spolupráce se subjekty poskytujícími informace v ČR i v zahraničí.

Informačních center pro mládež bylo v roce 2008 celkem 35. Jejich zřizovatelem či provozovatelem jsou převážně školská zařízení pro zájmové vzdělávání a nestátní neziskové organizace. Centrem práce s informacemi a koordinátorem této činnosti je Národní informační centrum mládeže, které je součástí NIDM. Informační centra pro mládež pracovala za finanční podpory MŠMT.

3.5 Soutěže, přehlídky, festivaly pro děti a mládež

V ČR se koná každoročně řada soutěží, závodů, přehlídek či jiných obdobných akcí. Podílejí se na nich tisíce organizátorů, v drtivé většině dobrovolníků, a účastní se jich statisíce dětí. Pořádají se na úrovni místní, okresní, krajské i celorepublikové. Některé z nich mají dlouhou tradici založenou ještě před polovinou minulého století, jiné se „narodily“ docela nedávno. Mnohé jsou dobře známé široké veřejnosti. Například československá soutěž *Zpěvák – Slávik*, v níž se každoročně objevují nové talenty podpořené příkladem známého slovenského tenoristy Petera Dvorského, představuje evropský unikát.

Česká republika dosahuje v mezinárodních soutěžích poměrně dobrých výsledků, a to jak v mezinárodních olympiádách, tak i v soutěžích samostatných odborných

prací. Čeští účastníci mezinárodních olympiád jsou vybíráni na základě výsledků v postupových soutěžích. Ne ve všech mezinárodních olympiád a všech zúčastněných zemí se postupuje stejně. Obecně ve všech mezinárodních soutěžích za sledované pětileté období dosahovali nejlepších výsledků účastníci z asijských států, dále pak USA a Rusko. Asijské státy, ale i většina ostatních úspěšných zemí kladly značný důraz na přípravu soutěžících před mezinárodní olympiádou, která trvala i dva měsíce. V ČR se konala zpravidla dvě pětidenní soustředění. Extrémním případem byla Čína, kde byli soutěžící cíleně připravováni pro určitý ročník, například pro mezinárodní biologickou olympiádu, až dva roky, a to bez předcházející účasti v podobné soutěži, jako je např. u nás bi-

ologická olympiáda na národní úrovni. Ani rok 2008 se v tom nelišil.

Ve výroční zprávě jsme se zaměřili na soutěže, přehlídky či festivaly, kde přímým organizátorem či spoluorganizátorem bylo MŠMT a také tyto akce financovalo. Zvláštní pozornost jsme věnovali soutěžím, které jsou příležitostmi pro talentované děti a mládež a které mají i mezinárodní přesah.

3.5.1 Přehled soutěží pořádaných MŠMT ve školním roce 2007/2008

Poznámka: Celorepubliková kola všech uvedených soutěží se konala v roce 2008

Tabulka 1

Předmětové soutěže			
Název	Garant	Ročník	Počet kategorií
Matematická olympiáda	Jednota českých matematiků a fyziků	57.	8
Matematický klokan	Pedagogická fakulta UP	14.	6
Pythagoriáda	Výzkumný ústav pedagogický	31.	2
Fyzikální olympiáda	Jednota českých matematiků a fyziků	49.	7
Turnaj mladých fyziků	Jednota českých matematiků a fyziků	21.	1
Astronomická olympiáda	Česká astronomická společnost	5.	2
Zeměpisná olympiáda	Katedra geografie Pedagogické fakulty ZČU	10.	4
Chemická olympiáda	NIDM	44.	5
Biologická olympiáda	NIDM	42.	4
Dějepisná olympiáda	NIDM	36.	1
Olympiáda v českém jazyce	NIDM	34.	2
Soutěž v němčině	NIDM		7
Soutěž v angličtině	NIDM		5
Soutěž ve francouzštině	NIDM		4
Soutěž v ruštině	NIDM		2
Soutěž ve španělštině	NIDM		2
Soutěž v latině	NIDM		2
Středoškolská odborná činnost	NIDM	30.	18 oborů
Umělecké soutěže			
Název	Garant	Ročník	Počet kategorií
Soutěže žáků ZUŠ	MŠMT odbor 22	40.	6 oborů
Soutěž konzervatoří ČR	Konzervatoř Pardubice	31.	3 x 3
Celostátní přehlídka dětských recitátorů	NIPOS, ARTAMA	37.	4
Dětská scéna 2008	NIPOS, ARTAMA	37.	4
Hudební festival SPŠ a VOPŠ	VOŠ pedagogická Litomyšl	31.	6
Pedagogická poema	VOŠ pedagogická Znojmo	40.	3
Náš svět	NIDM	35.	3
Evropa ve škole	NIDM	55.	4
Žijeme na jedné zemi – literární soutěž pro středoškoláky	ÚIV	1.	1
Ostatní soutěže			
Název	Garant	Ročník	Počet kategorií
Mistrovství ČR v grafických předmětech	NÚOV	16.	5 oborů
Soutěž první pomoci	SZŠ Jaselská, Brno	13.	2
Vzdělání a řemeslo	MŠMT, odbor 51	14.	15 oborů
Daniel	NIDM	5.	4
Soutěž v programování	NIDM	22.	2

Sportovní soutěže

Asociace školních sportovních klubů pořádala celostátní soutěže ve volejbalu, přespolním běhu a stolním tenise.

Soutěže pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

- Celostátní sportovní hry pro zrakově postiženou mládež (13. ročník)
- Celostátní sportovní hry sluchově postižených žáků (43. ročník)
- Celostátní sportovní hry sluchově postižené mládeže (27. ročník)
- Braillský klíč (13. ročník)
- Festival zájmové umělecké činnosti výchovných ústavů a dětských domovů se školou
- Přebor dětských výchovných zařízení v minikopané a vybíjené
- Přebor dětských domovů se školou a výchovných ústavů v letním biatlonu (5. ročník)
- Sportovní hry dětí z dětských domovů (17. ročník)
- Nejlepší koncert – přehlídka zájmové umělecké činnosti dětských domovů a dětských domovů se školou (17. ročník)
- Zimní olympiáda dětských domovů se školou a výchovných ústavů (35. ročník)
- Letní olympiáda výchovných ústavů a dětských domovů se školou
- Letní olympiáda výchovných ústavů se školou (26. ročník)
- Letní olympiáda dětských výchovných ústavů a dětských domovů se školou (36. ročník)
- Soběslavská růže – celostátní soutěž odborných učilišť a praktických škol ve vázání a aranžování květin (14. ročník)
- Celostátní módní přehlídka odborných učilišť a praktických škol 2008 (15. ročník)

3.5.2 Přehled soutěží, na jejichž organizaci se v roce 2008 podílelo MŠMT¹⁷

Předmětové soutěže

Celostátní matematická soutěž žáků SOŠ a SOU (16. ročník, Jednota českých matematiků a fyziků)

Umělecké soutěže

- Virtuosi per musica di pianoforte (40. ročník, statutární město Ústí nad Labem) – mezinárodní klavírní soutěž do 16 let
- Pěvecká soutěž A. Dvořáka (42. ročník, Mezinárodní pěvecké centrum Antonína Dvořáka, o.p.s.) – mezinárodní interpretační soutěž mladých pěvců
- Kocianova houslová soutěž (50. ročník, Klubcentrum) – mezinárodní houslová soutěž mladých interpretů
- Mezinárodní dětská výtvarná soutěž Lidice 2008 (36. ročník, z pověření Ministerstva kultury pořádá Památník Lidice)

- Celostátní přehlídka dětského divadla – Dětská scéna 2008 (37. ročník, z pověření Ministerstva kultury pořádá NIPOS, útvar ARTAMA)
- Celostátní přehlídka dětských skupin scénického tance (25. ročník, z pověření Ministerstva kultury pořádá NIPOS, útvar ARTAMA)
- Celostátní soutěž školních dětských pěveckých sborů (18. ročník, z pověření Ministerstva kultury pořádá NIPOS, útvar ARTAMA)
- Celostátní festival poezie Wolkrův Prostějov (51. ročník, z pověření Ministerstva kultury pořádá NIPOS, útvar ARTAMA)
- „A 2008“ (14. ročník, statutární město Kladno) – celostátní přehlídka absolventských prací studentů středních uměleckých škol
- Alšova země (41. ročník, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha) – celostátní soutěž dětí a mládeže ve výtvarném projevu
- „Výstava nejen ve škole“ (9. ročník, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha)
- Komenský a my (6. ročník, Unie Comenius, Praha, a ZŠ J. A. Komenského, Brandýs n. O.; odborný garant Asociace učitelů dějepisu a Sdružení historiků ČR)
- Celostátní přehlídka církevních škol v zájmové umělecké činnosti

Sportovní soutěže

- Basketbal (Asociace školních sportovních klubů ČR)
- Plavání (Asociace školních sportovních klubů ČR)
- Pohár rozhlasu v atletice s Českou spořitelnou (39. ročník, Český atletický svaz, Český rozhlas, Česká spořitelna, Asociace školních sportovních klubů ČR)
- CORNY – Středoškolský atletický pohár (26. ročník, CORNY, Český atletický svaz, Asociace školních sportovních klubů ČR)
- Florbal (Česká florbalová unie, Asociace školních sportovních klubů ČR)
- Minifotbal (Asociace školních sportovních klubů ČR)
- Atletický čtyřboj (Asociace školních sportovních klubů ČR)
- Minifotbal-McDonald's Cup (11. ročník, Českomoravský fotbalový svaz, Asociace školních sportovních klubů ČR, McDonald's ČR)

Ostatní soutěže

- Mistrovství floristů ČR – Děčínská kotva 2008 (37. ročník, Svaz květinářů a floristů ČR) – soutěž v aranžování rostlin
- Zelená stezka – Zlatý list (36. ročník, Sdružení Mladých ochránců přírody ČSOP) – celostátní soutěž dětských kolektivů ve znalostech přírody a základů ekologie
- „Učeň instalatér 2008“ (11. ročník, Cech topenářů a instalatérů ČR) – soutěž žáků 3. ročníků SOU v oboru instalatér
- Dopravní soutěž mladých cyklistů (29. ročník, Ministerstvo dopravy – BESIP)
- Eurorebus (13. ročník, TERRA-KLUB, o.p.s.) – vědomostní mezipředmětová multimediální soutěž

¹⁷ V závorce jsou uváděni další spoluorganizátoři.

- Soutěž zručnosti mladých knihařů (7. ročník, Integrovaná střední škola polygrafická, Brno, Společenstvo českých knihařů, Svaz polygrafických podnikatelů)
- Sladké opojení (3. ročník, Odborné učiliště a Praktická škola Kroměříž) – celostátní soutěž odborných učilišť a praktických škol v oboru cukrářské práce
- „TGM – život, dílo a odkaz pro současnost“ (1. ročník, Masarykovo demokratické hnutí)
- ENERSOL 2008 (4. ročník, Vzdělávací agentura Kroměříž, s. r. o.) – studentská soutěž na téma obnovitelných zdrojů energie
- FIRST Lego League (2. ročník, Asociace malých debružárů ČR, NIDM, Dům dětí a mládeže hl. m. Prahy a Dům dětí a mládeže Duha, Jeseník) – soutěž v robotice pro 6–10členné kolektivy dětí ve věku 10 až 16 let

V roce 2008 se opět ukázalo, že úspěšní v závěrečném kole všech typů soutěží dokáží být žáci či studenti z malých měst stejně jako z velkoměst. Celkem logicky se v kategoriích druhého stupně základních škol více prosazovali žáci víceletých gymnázií. Z genderového hlediska byly ve výsledcích též patrné tradiční inklinace (ve francouzštině mezi žáky uspěla až na jednu výjimku děvčata, zatímco v programování chlapci), ale v řadě předmětů byla úspěšnost vyrovnaná (například v biologické olympiádě nebo v angličtině).

Výsledky olympiády matematické, fyzikální, biologické, dějepisné a českého jazyka; jazykové soutěže z němčiny, angličtiny, španělštiny, francouzštiny, ruštiny a latiny; soutěže Evropa ve škole, Daniel, Náš svět a středoškolské odborné činnosti (SOČ) jsou za školní rok 2007/2008 zveřejněny na adrese: <http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/vysledky-soutezi>

3.5.3 Mezinárodní srovnání

Významným kvalitativním kritériem úrovně soutěží pro nadané a talentované žáky či studenty je pochopitelně mezinárodní srovnání. Dobrou orientaci poskytuje srovnání jednak v předmětových olympiádách – fyzikální, matematické, v informatice, chemické a biologické, jednak v komplexněji pojatých soutěžích typických pro angloamerickou oblast (které z našeho hlediska navazují na SOČ) – INTEL ISEF a EU CONTEST.

V následující tabulce jsou uvedeny počty medailí (zlato, stříbro, bronz) získaných českými účastníky v roce 2008. Medaile se u mezinárodních olympiád udělují na základě bodového hodnocení. U některých olympiád se kromě medailí udělují např. i certifikáty za účast. Počty účastníků mezinárodních soutěží/počet zemí jsou orientační:

Tabulka 2

Název soutěže	Počet soutěžících	Počet zúčastněných zemí	Výsledky ČR v roce 2008		
Mezinárodní fyzikální olympiáda	370	81	2	1	0
Mezinárodní matematická olympiáda	530	97	0	0	1
Mezinárodní matematická olympiáda v programování	280	78	0	2	0
Mezinárodní biologická olympiáda	220	55	0	1	3
Mezinárodní chemická olympiáda	260	67	0	1	2
INTEL ISEF	1500	50 zemí + státy USA	bez ceny		
EU Contest	180	40	3. cena		

Pro objasnění uvádíme, že mezinárodní soutěže, které navazují na SOČ, mají odlišný charakter, a tedy i jiný systém ocenění než olympiády. Soutěžící předkládali odbornou práci (u ISEF jen abstrakt práce v rozsahu 250 slov), současně připravili vizuální prezentaci práce (poster), případně představili např. vyrobené zařízení. Práci obhájovali v diskusi s odbornými porotci (u soutěže EU Contest je porota mezinárodní, u ISEF jsou porotci Američané). U soutěže INTEL ISEF byly pro každý obor (14 oborů pro individuální práce, 15. obor je určen pro práce kolektivní ze všech vědních oborů) vyhlašovány čtyři hlavní ceny. Každá z cen mohla být udělena několika soutěžním projektům (1–11). U soutěže EU Contest se udělovaly tři hlavní ceny. Každou z hlavních cen mohly získat maximálně tři nejlepší soutěžní projekty. Kromě toho byly udělovány zvláštní ceny.

Mezinárodní fyzikální olympiáda. ČR byla v roce 2008 nejlepší z 25 zúčastněných států Evropské unie. Z mimoasijských států je v neoficiálním pořadí ČR na 3. místě za USA a Ruskem. Naši účastníci získali 2 zlaté a 1 stříbrnou medaili.

Mezinárodní matematická olympiáda. Naši studenti se umístili ve čtvrté desítky z 90 států světa. V první dvacítky nejlepších je kromě USA a asijských států i Bulharsko, které má fungující systém gymnázií zaměřených na matematiku. Dobrých výsledků dosáhli i Maďari a Poláci. Naši soutěžící dosahovali srovnatelných výsledků jako účastníci ze Slovenska a Velké Británie, v roce 2008 jsme získali 1 bronzovou medaili.

Mezinárodní olympiáda v informatice (MOI kat. P). Rovněž v kategorii P matematické olympiády, na kterou navazuje samostatná mezinárodní soutěž (MOI), dosahují účastníci z Bulharska dobrých výsledků, které jsou srovnatelné s výsledky soutěžících ze Slovenska a lepší (větší počet zlatých medailí), než získali soutěžící z ČR, přesto jsme si odnesli 2 stříbrné medaile.

Mezinárodní biologická olympiáda. Podle hodnocení ústřední komise biologické olympiády se ČR řadila v mezinárodní konkurenci k silným zemím „druhého sledu“, které kombinovaly bronzové a stříbrné medaile v delším časovém období. Pro tyto země byla charakteristická rozvinutá péče o talentovanou mládež, tradice bi-

ologických soutěží a rovněž pojetí výuky biologie, které není výrazným způsobem posunuto ve prospěch buněčné a molekulární biologie. Tím se odlišovaly od zemí, které v posledních letech získávaly opakovaně větší počet zlatých medailí (Čína, USA, Korea, Singapur, Austrálie), kde byla biologie vyučována s výrazným akcentem na své dynamicky se rozvíjející obory, a které téměř rezignovaly na obory popisné a biosystematické. V roce 2008 získali naši zástupci 1 stříbrnou a 3 bronzové medaile.

Mezinárodní chemická olympiáda. Oficiální pořadí zemí nebylo vyhlášeno, ale mezi nejúspěšnější účastníky patřily opět asijské státy a Rusko. ČR se zařadila úspěšností do první poloviny zemí. V roce 2008 získali naši žáci 1 stříbrnou a 2 bronzové medaile.

International Science and Engineering Fair. V soutěži samostatných projektů dosahovala ČR dobrých výsledků. Velice dobrých výsledků dosáhla z evropských států Velká Británie. Nejlepší výsledky v soutěži INTEL ISEF měly v roce 2008 USA a stejně jako v ostatních olympiádách asijské státy.

EU Contest. V soutěži EU Contest byla ČR velice úspěšná. Každý rok získávala jednu z hlavních cen, v roce 2008 získala 3. cenu. Ve srovnání se Slovenskem, Velkou Británií či Bulharským byla výrazně lepší. Přípravě na mezinárodní soutěže byla věnována ze strany organizátorů středoškolské odborné činnosti (SOČ) velká pozornost (semináře, letní školy, přípravné pracovní schůzky, metodický materiál k zahraničním soutěžím).

3.5.4 Výzkum

Talentcentrum NIDM realizovalo ve druhé polovině roku 2008 rozsáhlé šetření, jehož cílem bylo zmapovat systém péče o kognitivně mimořádně nadané děti v ČR a srovnat jej se systémem péče ve vybraných zemích EU. Šetřením byl získán rozsáhlý materiál popisující práci s nadanými dětmi se zájmem o přírodní a technické disciplíny v ČR. Metodiky dílčích šetření se lišily, přesto se závěry zpráv shodují v několika klíčových bodech. Respondenti zmiňují neexistenci vize a nefunkčnost celostátního systému identifikace i následné podpory nadaných. Jako důvod nedostatečné podpory nadaných byl často uváděn také nedostatek financí.

Tato zjištění byla do jisté míry podobná závěrům z tím jediného dostupného oficiálního dokumentu – výzkumné zprávy, kterou zpracovala ČŠI (2008): „**Umí školy pracovat s nadanými žáky?**“. Zpráva konstatovala např. nedostatečnou metodickou a organizační podporu systematické práce s nadanými žáky ve školách, neexistenci systému identifikace a dalšího rozvoje mimořádně nadaných žáků, potřebu vytváření vzdělávacích příležitostí a příležitostí pro výměnu zkušeností pedagogů a poradenských pracovníků.

Tyto závěry byly podnětem i pro MŠMT, které se zaměřilo na výraznější metodickou a organizační podporu systematické práce s nadanými žáky. Páteří péče o rozvoj nadání v přírodních a technických oborech byly v roce 2008 celostátní aktivity typu soutěží, např. předmětové olympiády s vazbou na mezinárodní kola. Přestože školy

neměly vždy optimální podmínky pro práci s nadanými žáky, bezesporu zůstaly hlavními aktéry a učiteli jedněmi z nejdůležitějších vyhledávačů a pomocníků nadaných. Další významný úkol vyplynul i pro vysoké školy, které neměly vytvořeny podmínky pro soustavnější zajišťování aktivit pro nadané žáky, mají však značný potenciál především v nabídce odborných témat, garanci vzdělávacích a výzkumných aktivit, mohou se zapojit do vzdělávání učitelů.

Zaměstnavatelé byli ochotni spolupracovat se školami nižšího stupně jen v omezené míře. Zajímali se spíše o starší studenty se zkušenostmi. Z výzkumu dále vyplynulo, že zaměstnavatelům chyběla jasná koncepce a pravidla, jak s nadanými pracovat, aby vzájemná spolupráce byla přínosná pro obě strany. Jedním z hlavních zjištění také bylo, že potřeby a zájmy podnikatelských subjektů se ne vždy kryjí s potřebami kognitivně nadaných žáků.

Na základě uvedených šetření bylo konstatováno, že v současných podmínkách a s ohledem na komplexní charakter kognitivního nadání a jeho uplatnění v přírodních a technických oborech nelze jednoduše vybudovat řešení podobné soustavě základních uměleckých škol nebo sportovních tříd škol. Bylo konstatováno, že nelze rychle všechny školy přeměnit na „inkluzivní“ školy, kde budou ideální podmínky pro individualizaci a diferenciaci výuky odpovídající potřebám optimálního rozvoje mimořádně nadaných.

Je nutno hledat řešení, které dovolí zapojit distribuované odborné kapacity do aktivit určených potenciálně nadaným žákům, jejichž výskyt je z principu náhodný a rovněž distribuovaný; řešení, které umožní aktérům efektivně se podle svých možností zapojit do lokálních, regionálních nebo celonárodních aktivit (samozřejmě i s vytvořením vazeb na zahraniční aktivity a jejich využití pro potřeby péče o nadané v ČR). Nutným předpokladem je synergické využití možností školní výuky, podpory volnočasových aktivit, poradenství pro nadané a přípravy učitelů pro práci s nadanými. Výzkumná zpráva je k dispozici na adrese: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1239194140.pdf>.

3.6 Neziskové nestátní organizace a neformální vzdělávání

3.6.1 Působení neziskových organizací

Neziskové organizace, které se zabývají dětmi a mládeží, představují nezbytné doplnění školských zařízení pro zájmové vzdělávání a volný čas. Jejich jedinečný přínos je zejména v tom, že poskytují dětem a mladým lidem dlouhodobé zázemí silných osobních vazeb. Mnohé z nich je pak provázejí celým životem. Díky tomu také v řadě sdružení nejde jen o „náplň volného času“, ale o skutečně dlouhodobé výchovné formování celé bytosti dítěte či dospívajícího.

Život v dobrém oddílu představuje pro mnohé nejen pět, osm či dvanáct let strávených mezi skvělou partou kamarádů, ale celoživotní nasměrování vycházející z pevného a dobře reflektovaného hodnotového základu i řady dovedností a znalostí velmi cenných pro orientaci v sou-

časném složitém světě. Jednou z nejdůležitějších zkušeností, které se mladí lidé v těchto sdruženích učí, je zážitek toho, že ty nejcennější skutečnosti v lidském životě se nedají zaplatit a že „zadarmo“ vůbec neznamená „bezpečné“.

Nestátních neziskových organizací je v naší zemi ohromné množství. Mají tu tradici už od 19. století, kdy spolkový život byl významnou součástí hnutí, které vedlo k vytvoření samostatného Československa. Občanských sdružení, která se prvořadě zabývají výchovou a vzděláváním dětí a mládeže a současně mají větší než zcela místní dosah, bylo u nás v roce 2008 kolem 650.

Působení a činnost NNO významnou měrou podporuje stát. Garanční úlohu má přitom MŠMT. Podpora NNO byla zahrnuta do *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013*. MŠMT na základě toho vyhlásilo **Programy státní podpory pro nestátní neziskové organizace dětí a mládeže na léta 2006–2010**. Do těchto programů podávají NNO každoročně projekty zaměřené na podporu a rozvoj vlastní činnosti a další aktivity určené široké veřejnosti. MŠMT projekty posoudí a podle kvality je finančně podpoří.

Tabulka 3

Situace v roce 2008			
Typ dotace	Přijatých projektů	Požadováno (v Kč)	Přidělená dotace
Pro základní činnost NNO	142	394 962 512	149 075 000
Pro práci s neorganizovanými	186	113 079 333	21 831 000
Investiční prostředky	64	69 653 449	26 835 000
Celkem	392	577 695 294	197 741 000

Mezi požadavky a skutečností je tedy zhruba trojnásobný rozdíl, který vede k omezení činnosti NNO. Zpra-

vidla kolem 30 % finančních prostředků získávají NNO vlastní činností.

Tabulka 4

Přehled dvaceti nejpočetnějších sdružení působících v oblasti dětí a mládeže

Název sdružení	Počet členů	Dotace MŠMT (v Kč)		
		Základní	Neorganizované ¹	Investice ²
Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska ³	46 411	16 000 000	–	1 200 000
Junák – svaz skautů a skautek ČR	43 989	33 000 000	360 000	2 975 000
Pionýr	17 412	19 000 000	850 000	4 801 000
Folklorní sdružení ČR ⁴	13 811	7 100 000	–	–
AVZO ČR ⁵	11 896	0	0	–
Asociace turistických oddílů mládeže ČR	8 400	11 000 000	450 000	3 890 000
Zálesák – svaz pro pobyt v přírodě	7 895	0	200 000	–
Česká táborská unie	7 025	7 500 000	360 000	526 000
Asociace křesťanských sdružení mládeže	5 394	450 000	–	–
YMCA v ČR	4 590	3 900 000	530 000	1 150 000
Asociace středoškolských klubů ČR	4 328	1 600 000	415 000	–
Duha	4 296	5 500 000	900 000	520 000
Moravská hasičská jednota ⁶	3 705	–	–	–
Sdružení Mladých ochránců přírody ČSOP	3 389	2 500 000	300 000	50 000
AMAVET	3 000	3 500 000	450 000	1 500 000
Salesiánské hnutí mládeže	2 554	1 500 000	100 000	550 000
Klub Pathfinder	2 506	1 500 000	–	–
Asociace malých debružářů ČR	2 054	1 100 000	540 000	–
KVĚT ⁷	1 156	–	–	–
Hnutí Brontosaurus	1 061	1 500 000	450 000	2 949 000

Poznámky:

- 1 Dotační programy pro neorganizované děti a mládež
- 2 Investiční prostředky na opravy a údržbu budov – zejména získaných z Fondu dětí a mládeže
- 3 Sdružení je dále významně dotováno z prostředků Ministerstva vnitra
- 4 Sdružení je dále významně dotováno z prostředků Ministerstva kultury
- 5 Projekt Asociace víceúčelových základních organizací technických sportů a činnosti ČR byl pro zásadní formální nedostatky v roce 2008 vyřazen
- 6 Nepodalí na republikové úrovni projekt
- 7 KVĚT – sdružení klubů a dětských domovů v ČR žádá o dotaci na MPSV

MŠMT uděluje organizacím, které pracují s dětmi a mládeží a které pokládá za kvalitní, **statut státem uznané organizace**. V roce 2008 to byly tyto NNO:

Agentura Koniklec
Asociace středoškolských klubů ČR
Asociace turistických oddílů mládeže
Asociace debatních klubů
Centrum integrace dětí a mládeže
Centrum pro volný čas mládeže
Česká tábornická unie
Český rybářský svaz
Duha
ELIM, Písek
Folklorní sdružení ČR
GEMINI
Hnutí Brontosaurus
Hudební mládež ČR
ICM – Tábor
Junák – svaz skautů a skautek ČR
Klub Domino, DTA
Klub Pathfinder
Kolpingovo dílo
Kondor
Liga lesní moudrosti
Náchodská prima sezona
OS SOVA, Praha
OS Zálesáci – pobyt v přírodě
Pionýr
Ratolest Brno
Royal Rangers
Salesiánské hnutí mládeže
SARKANDER
Sdružení dětí a mládeže TILIA
Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska
Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP
Sdružení přátel Jaroslava Foglara
Sdružení turistických a tábornických oddílů
Společenství harmonie těla a ducha
SPOLU Olomouc
Středisko Radost
TŠ BONIFÁC
Turistický a tábornický oddíl SRUB
YMCA v ČR
YWCA v ČR

3.6.2 Instituce neformálního vzdělávání a výchovy v oblasti NNO, Občanská sdružení přímo pracující s dětmi a mládeží

Z celého spektra neziskových organizací, které u nás působí v oblasti výchovy dětí a mládeže, se zaměříme na tři hlavní skupiny:

Tradiční sdružení dětí a mládeže. K tradičním sdružením patří v prvé řadě skauti, mladí turisté či pionýři, ale také woodcrafteri, táborníci, zálesáci i mladí hasiči nebo členové YMCA. A samozřejmě naprostá většina malých sdružení. Charakteristické pro tato sdružení je jejich všeobecné zaměření, v němž klíčovou úlohu mají hry všemožného typu, táboření a pobyt v přírodě. Po celé zemi

mají svoje místní jednotky: například skauti měli v roce 2008 2 197 oddílů, pionýři 682 oddílů a 108 klubů, mladí turisté 281 oddílů. Také je pro ně příznačné, že se v nich výchovné působení opírá o nějaký zákon, kodex, „principy“ apod. Jasně jimi vyjadřují ideál, k němuž toto působení směřuje.

Stejně tak typické pro tato sdružení je, že výchovní či novníci – vedoucí, rádcové, instruktoři – nejsou za svou činnost nijak placeni, mnohdy jim to přináší ještě další výdaje. Většina z nich má napojení na mezinárodní nebo přímo celosvětová hnutí. A konečně je pro tato sdružení příznačné, že naprostá většina účastníků akcí, které pořádají (někde skoro všichni s výjimkou speciálních akcí pro veřejnost), je jejich členy, kteří se účastní pravidelně celoroční činnosti. Ta většinou obnáší týdenní schůzky, měsíční výpravy a tábor o jarních a letních prázdninách. V roce 2008 bylo těmito organizacemi **uspořádáno přes 2 130 táborů**, kterých se účastnilo přes 100 000 dětských a mládežnických účastníků (Junák 1 213 táborů/25 184 účastníků, Pionýr 417/22 417, A-TOM 202/4 673, ČTU 148/6 787).

V posledních deseti letech tato pravidelná oddílová činnost zasahuje 5 až 6% dětí a 2–3% mládeže. To je kvantitativně málo (byť to odpovídá evropskému průměru), ale za pozornost stojí, že tito lidé pak v daleko vyšším relativním zastoupení patří mezi aktivní členy občanských aktivit, pracovníky pomáhajících profesí, kvalitní pedagogy i odborníky jiných oborů.

Sdružení „nové vlny“. Po roce 1990 u nás vznikla řada sdružení, jejichž zaměření i styl činnosti už braly mnohem více zřetel na očekávaný vývoj dětí, společnosti i technických možností. Významný byl i nárůst zájmu o problematiku ekologickou, sociální a v poslední době i interkulturní. Dnes jsou typickými reprezentanty těchto sdružení Duha, AFS – mezikulturní programy, Asociace malých debrujárů, LATA či AMAVET. Příznačné pro ně je, že nejen využívají moderní vynálezy techniky (to ostatně dnes dělají i „tradiční“ sdružení), ale zájem o ně je většinou přímo jejich programovou prioritou. Stejně tak jsou propagátory moderních pedagogických směrů – samozřejmostí je zážitková pedagogika. Je u nich časté prolínání členů a „nečlenů“ – mnohdy většina akcí je „otevřená pro veřejnost“ – ostatně jejich členská základna je výrazně menší než u hlavních tradičních sdružení. Samozřejmostí je intenzivní mezinárodní spolupráce. Často spolupracují i s profesionály a různými odborníky.

Sdružení spojená s politickými stranami. Zkušenosti s tím, jak totalitní politický režim zneužívá děti a mládež ve svůj prospěch, měly pro roce 1990 za následek velkou obezřetnost vůči jakémukoli spojování politických institucí se sdruženími dětí a mládeže. Postupně ale koncem devadesátých let se pod vlivem nově vytvořených politických stran a hnutí vytvořily i mládežnické organizace, které se hlásí k politické orientaci: konzervativní, liberální, sociálně demokratické a křesťansko-demokratické. Mladých konzervativců bylo v roce 2008 celkem 923, mladých sociálních demokratů 864 a mladých křesťanských demokratů 843. Výrazně menší je počet členů v mladých

evropských demokratech (cca 100) a ještě menší u mládeže jiných politických subjektů.

Česká rada dětí a mládeže. Před deseti lety si sdružení pracující s dětmi a mládeží vytvořila svého reprezentanta pro jednání se státními institucemi a zahraničními partnery i pro získávání podpory v komerční sféře. I ta největší totiž pochopila, že sama při vyjednávání lepších podmínek pro svou činnost nemají velkou šanci a že se tedy vyplatí už zapomenout na dávné konflikty i občas se omezit ve prospěch druhých. V současné době jsou členem České rady dětí a mládeže (ČRD) prakticky všechny větší organizace, které se touto činností zabývají, a mnoho menších. Celkem jich v roce 2008 bylo devadesát osm (včetně pěti krajských rad).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pokládá ČRD za svého přirozeného partnera a konzultuje s ní všechny důležité kroky, které se sektoru dětí a mládeže týkají. ČRD se podstatně podílela na přípravě koncepce státní politiky vůči dětem a mládeži na období 2007 až 2013. ČRD je hnacím motorem Bambiriády, za sdružení dětí a mládeže úspěšně vyjednává v parlamentu i zahraničí. V roce 2008 se pustila do projektu prevence sexuálního násilí na dětech a dospívajících „Nás se to týká“. Vydává časopis o výchově a využití volného času Archa, který je určen pro VIP z politické a společenské sféry, a dále provozuje portál www.adam.cz věnovaný dětem a mládeži a informační databázi o evropské mládeži pro mládež českou <http://evropa.adam.cz/>.

Krajské rady dětí a mládeže. V letech 2000–2008 byly dětskými a mládežnickými sdruženími v regionech zakládány tzv. krajské rady dětí a mládeže. Některé z nich se postupně staly členy ČRD (v současné době se mezi členskými sdruženími ČRD nachází šest takových organizací). Funkční krajské rady dětí a mládeže jsou důležitým partnerem kraje při tvorbě jeho strategie vůči sektoru mládeže. V některých regionech vedla úspěšná jednání krajských rad k vytvoření nových dotačních programů i celkovému zvýšení zájmu úřadů o danou problematiku. Rozvoj krajských rad dětí a mládeže se do značné míry opírá o činnost nadšených dobrovolníků, kteří dokáží ostatní přesvědčit, že sdružování dětských spolků do „střešních“ organizací je prospěšné, ba do budoucna přímo nutné. V roce 2008 byly krajské rady funkční v 11 krajích (mimo Prahu, Olomoucký kraj a Pardubický kraj).

Národní parlament dětí a mládeže. Národní parlament dětí a mládeže je na celorepublikové úrovni vrcholnou strukturou veškerých parlamentů, zastupitelstev a jinak pojmenovaných organizací dětí a mládeže pracujících na participaci v ČR. Je to organizace nepolitická, snaží se mít ale vliv na veřejné dění. Organizační struktura je popsána na adrese: www.participace.cz.

Národní parlament dětí a mládeže pořádá kulaté stoly, diskuse s odborníky na různá témata a upozorňuje mladé na jejich práva i povinnosti. Pomocí této vzájemné komunikace přispívá do veřejné diskuse a částečně tak ovlivňuje dění na národní scéně týkající se dětí a mládeže. Nejrůznějšími projekty se zaměřuje i na rozdílné skupiny mládeže a na jejich odlišné problémy. Zároveň fun-

guje jako poradna pro již existující parlamenty nebo pomáhá mládeži nové parlamenty zakládat, a tím rozšiřovat strukturu. Spolupracuje i se zahraničními partnery a parlamenty, díky nimž přijímá cenné informace, které dále šíří mezi českou mládež.

Zvláštní akce – české speciality

Bambiriáda

Už deset let se o posledním víkendu května koná přehlídka toho, co se v oblasti zájmové výchovy a neformálního vzdělávání v naší zemi uskutečňuje. Celorepublikovým organizátorem tohoto festivalu nápadů a inspirací je Česká rada dětí a mládeže. V desítkách měst po celé republice se jako spoluorganizátoři a účastníci zapojují nejrůznější složky občanské společnosti, které mají ve svém zaměření něco pro děti a mládež. Stojí za tím tisíce dobrovolníků a v posledních letech akce navštěvují statisíce účastníků. Zejména mimo Prahu se tak Bambiriáda stává malou slavností občanské sounáležitosti. V posledních letech pak pronikla i za hranice ČR – na Slovensko a do Polska.

V roce 2008 se Bambiriáda konala ve 28 městech: Praha, České Budějovice, Děčín, Frýdek-Místek, Havířov, Hradec Králové, Chomutov, Chrudim, Jaroměř, Jeseník, Karlovy Vary, Kladno, Klatovy, Krnov, Liberec, Náchod, Ostrava, Plzeň, Poděbrady, Praha, Prostějov, Rychnov nad Kněžnou, Šumperk, Tábor, Třebíč, Trinec, Uherské Hradiště, Zábřeh, Zlín. Navštívilo ji přes 230 000 návštěvníků. Podrobnosti jsou zveřejněny na adrese: <http://www.bambiriada.cz/2008>

Cena „Přístav“

Cenu Přístav z podnětu ČRD politikům navrhuje děti a mladí lidé. Sdružení dětí a mládeže, domy dětí a mládeže, střediska volného času, školní družina nebo školní klub, to jsou navrhovatelé politiků, kteří na místní úrovni významně pomáhají dětem a mladým lidem. Cenu zpravidla předává na Bambiriádě zástupce MŠMT společně s předsedou ČRD a představitelem hlavního sponzora Bambiriády.

Celostátní vzájemná výměna zkušeností

V roce 2008 se konalo ve dnech 24. až 28. října v Přerově setkání funkcionářů, vedoucích, ale i řadových členů NNO a školských zařízení pro zájmové vzdělávání. Jeho posláním bylo umožnit vzájemnou výměnu zkušeností, informovat se o nových trendech a formách práce, v praxi si vyzkoušet spoustu aktivit, které je možné dělat s dětmi a mládeží v činnosti jejich organizací. Celostátní vzájemné výměny zkušeností se pravidelně zúčastňují představitelé MŠMT a dalších ústředních orgánů státní správy, vedoucí představitelé NIDM, ČRD a řada dalších hostů.

3.7 Vzdělávání pedagogů v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání

O oblast vzdělávání pedagogických pracovníků působících v zájmovém vzdělávání se systematicky starají subjekty čtyř kategorií:

- **Národní institut dětí a mládeže**, který je přímo řízenou organizací MŠMT, odborným zařízením, jehož podstatnou úlohou je podpora zájmového vzdělávání ve školských zařízeních i podpora neformálního vzdělávání NNO.
- Školská zařízení pro zájmové vzdělávání – **střediska volného času**, která vzdělávají především své pracovníky a někdy poskytují služby ostatním subjektům.
- **Nestátní neziskové organizace** pracující s dětmi a mládeží, z nichž některé mají tradičně velmi kvalitní systémy vzdělávání svých vedoucích a instruktorů.
- **Komerční subjekty**, které pochopily, že oblast volného času je velmi perspektivní oblastí podnikání. V některých případech jsou tyto komerční subjekty spojeny s neziskovou organizací, která se zabývá dětmi a mládeží (příkladem je tu spojení Prázdninové školy Lipnice a Outward Bound – Česká cesta, s. r. o.).

MŠMT v zájmu garance kvality takto poskytovaných služeb od roku 2005 vyhláší organizace, které jsou oprávněné pro školení hlavních vedoucích dětských táborů a kterým udělilo osvědčení k pořádání kurzů pro pracovníky s dětmi a mládeží ve volném čase.

V roce 2008 oprávnění pro školení hlavních vedoucích táborů obdržely subjekty:

Nestátní neziskové organizace

Asociace křesťanských sdružení mládeže
 Asociace turistických oddílů mládeže
 Česká asociace Sport pro všechny
 Česká tábornická unie
 DOMINO cz, o.s.
 Dorostová unie – sdružení křesťanských dorostů
 DUHA – sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírody a recesi
 Ekojoga ČR, občanské sdružení
 Hnutí Brontosaurus
 Junák – svaz skautů a skautek ČR
 Klub Neptun
 Klub Pathfinder
 Kolpingovo dílo ČR
 Krajská rada dětí a mládeže Karlovarska, o.s.
 Liga lesní moudrosti
 PETROV – sdružení pro práci s dětmi a mládeží brněnské diecéze
 RADAMBUK – Rada dětí a mládeže Jihočeského kraje
 Royal Rangers v ČR
 Salesiánská asociace Dona Boska, o.s.
 Salesiánské hnutí mládeže
 SARKANDER
 Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska
 Sdružení Mladých ochránců přírody
 SKAUT – český skauting ABS
 Stanice mladých turistů
 Ústředí Pionýra v ČR
 YMCA T. S., o.s.
 YMCA v ČR

Školská zařízení

DDM a ZpDVPP Vila Doris Šumperk

Dům dětí a mládeže, W. Churchila 8, Ústí nad Labem
 Dům dětí a mládeže hlavního města Prahy, Karlínské náměstí 7
 Dětská agentura, Mánesova 1, Opava
 Dům dětí a mládeže Most, Okružní 1 235
 Dům dětí a mládeže Sova, Cheb
 Lužánky SVC
 Školská zařízení pro další vzdělávání pedagog. pracovníků Královéhradeckého kraje

Komerční firmy

ERPET Group, a. s.

Oprávnění k odborné přípravě pracovníků s dětmi a mládeží v oblasti volného času v roce 2008 bylo uděleno subjektům:

NNO

Česká tábornická unie
 Hnutí Brontosaurus
 Hyperaktivita – Institut pro studium a terapii hyperaktivity a poruch pozornosti
 Junák – svaz skautů a skautek ČR
 Klub Neptun
 Krajská rada dětí a mládeže Karlovarska, o.s.
 RADAMBUK – Rada dětí a mládeže Jihočeského kraje
 Royal Rangers v ČR

Školská zařízení

Dětská agentura, Mánesova 1, Opava
 Dům dětí a mládeže, W. Churchilla 8, Ústí nad Labem

NIDM realizoval i v roce 2008 systém vzdělávání pro pedagogické pracovníky, kteří působí v oblasti zájmového vzdělávání, pro dobrovolné pracovníky s dětmi a mládeží v jejich volném čase a pro pracovníky veřejné správy v oblasti dětí a mládeže. Celý systém má tři základní oblasti, z nichž pedagogických pracovníků se týkají první dva moduly.

První modul je určen **pracovníkům školských zařízení pro zájmové vzdělávání:**

- **Funkční studium** – je zaměřeno na přípravu vyššího a středního managementu středisek volného času (případně školních družin a školních klubů). Cílem studia je osvojení si základních manažerských kompetencí a dovedností, základní orientace v oblasti právní a ekonomické, marketingu a vnímání odlišností pedagogiky a psychologie v oblasti zájmového vzdělávání.
- **Odborné studium** – studium pedagogiky je určeno pro všechny pedagogické pracovníky školských zařízení pro zájmové vzdělávání bez potřebného pedagogického vzdělání. Cílem studia je získání základních znalostí v oboru pedagogiky a psychologie, získání základních praktických dovedností při realizaci výchovně vzdělávacího procesu.
- **Průběžné vzdělávání** plní funkci inovační, rozšiřující a specializační. Jedná se o nabídkovou paletu tvůrčích dílen, kurzů a seminářů, které jsou nabízeny po celý rok. Cílem je trvalý rozvoj pracovníků v odborných oblastech činnosti, poskytování informací o nových

formách a metodách práce, získání praktických dovedností při využívání osobnostní a sociální výchovy, prožitkové pedagogiky apod.

Druhý modul – Odborná příprava pracovníků s dětmi a mládeží

- **Základní vzdělávací program** – cílem je poskytování nezbytných znalostí z oblasti pedagogiky, psychologie

děti a dorostu, legislativy apod., potřebné pro vedení dětských či mládežnických kolektivů.

- **Nadstavbové specializační oblasti** – úkolem je vybavení pracovníků speciálními kompetencemi a dovednostmi pro jednotlivé odborné oblasti.
- **Odborná příprava hlavních vedoucích dětských táborů**

Tabulka 5

Přehled akcí uskutečněných v roce 2008

Typ akce	Počet akcí	Počet účastníků
Celostátní seminář ředitelů SVČ	1	224
Celostátní seminář pedagogických pracovníků ŠD a ŠK	1	167
Studium pro ředitele škol a školských zařízení	2	35
Průběžné vzdělávání pracovníků školských zařízení	108	1 880
Pedagogické minimum externího pracovníka SVČ	1 (kurz)	105
Funkční studium	11	206
Doplňkové pedagogické studium	10	179
Odborná příprava pracovníků s dětmi a mládeží ¹		358
z toho hlavní vedoucí táborů	–	115
oddíloví vedoucí táborů		97

Poznámka:

1 U NIDM v roce 2008 školilo své vedoucí 35 NNO a vyškoleno byl 51 vedoucí.

Významným krokem v rozvoji vzdělávání pedagogických pracovníků byla v roce 2008 příprava projektu **Klíče pro život – Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání**, připravovaného v rámci Evropských strukturálních fondů, OP VK. Projekt byl vytvořen s cílem zajistit udržitelný systém rozvoje zájmového a neformálního vzdělávání dětí a mládeže určeného především pracovníkům středisek volného času, školních klubů, družin a pracovníkům pracujícím s dětmi a mládeží v neziskových organizacích. Podrobnosti lze nalézt na adrese: www.kliceprozivot.cz.

Vzdělávání pracovníků s dětmi a mládeží u NNO.

O kvalitu svých vedoucích se samozřejmě snaží pečovat i nestátní neziskové organizace. Důvěra veřejnosti a zejména rodičů je nezbytnou podmínkou smyslu i úspěšnosti jejich činnosti. Proto všechna větší sdružení dětí a mládeže mají vlastní systém vzdělávání vedoucích. Zpravidla má formu kurzu, který probíhá buď po několik víkendů v roce, nebo i souvisle týden a víc o prázdninách (např. ně-

teré skautské kurzy mají délku 20 až 25 dní v roce). Obsahem jsou jednak disciplíny důležité pro zvládnutí výchovy – pedagogika, psychologie, metodika, vedení oddílu, jednak řada praktických „předmětů“ – právo, hospodaření, táboření, tělovýchova, příroda a ekologie apod. Navíc musí každý vedoucí absolvovat zdravotnický kurz.

Velké tradiční organizace mají tento systém několikaúrovňový a z hlediska evropských standardů značně náročný. Například Junák má školení pro tři kategorie pracovníků s dětmi a mládeží (rádcovské, čekatelské a vůdcovské kurzy), zvláštní nadstavbové vzdělávání – tzv. *lesní školy*, kurzy pro instruktory vzdělávacích akcí a kurzy pro hospodářské a organizační pracovníky. Pionýr pořádá kurzy pro vedoucí dětských kolektivů, vedoucí táborů (zotavovacích akcí), zdravotníky a hospodáře. V roce 2008 takové kurzy pro pedagogické pracovníky v rámci NNO absolvovalo více než 5 500 účastníků. Následující tabulka poskytuje orientační přehled o těchto kurzech v organizacích, které jich pořádají nejvíce:

Tabulka 6

Název organizace	Počet kurzů	Celkový počet účastníků
Junák svaz skautů a skautek ČR	102	2 061
Pionýr	72	1 215
Asociace turistických oddílů mládeže	61	873
Zálesák	28	725
Česká táborská unie	4	53

3.8 Mezinárodní spolupráce v oblasti mládeže

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy bylo prostřednictvím Odboru mládeže, který má v gesci oblast mládeže včetně zájmového vzdělávání, v roce 2008 zastoupeno jak v Radě Evropské unie a Evropské komisi, tak v Radě Evropy.

3.8.1 Rada Evropské unie

V Radě Evropské unie jsme členy **Pracovní skupiny pro mládež**, která se schází v Bruselu (Belgie) a kde se zástupce MŠMT v roce 2008 účastnil pravidelných jednání. V rámci pracovní skupiny se uskutečnilo rovněž setkání předsednického tria Francie, Švédsko, ČR k přípravě bu-

doucího evropského rámce spolupráce v oblasti mládeže. Setkání se zúčastnili rovněž zástupci SRN a Španělska. Kromě toho se v rámci Rady EU příležitostně konala zasedání pracovní skupiny Commitment. Dále se vedoucí pracovníci MŠMT dvakrát ročně účastnili jednání ředitelů příslušných státních institucí členských států EU, kteří jsou zodpovědní za mládež, tzv. **Directors General Meeting**.

První z nich proběhlo ve **Slovinsku v Brdo** ve dnech **20.–21. dubna 2008**. V rámci jednání ředitelů proběhlo **setkání s účastníky Youth Event** a představení dokumentu zpracovaného mladými lidmi na téma Rezoluce o účasti mladých lidí s omezenými příležitostmi. Účastníci Youth Event vytvořili 5 pracovních skupin, které projednávaly návrh rezoluce z různých aspektů (1. zlepšení mobility mladých lidí s omezenými příležitostmi, 2. lepší zaměstnatelnost, 3. neformální vzdělávání a kompetence, 4. integrace do společnosti a politická účast, 5. interkulturní dialog). Rovněž proběhla výměna názorů o budoucí spolupráci v oblasti mládeže. Dále byla podána Informace Evropské komise – zpráva o dosaženém pokroku (dobrovolnictví, uznávání neformálního a informálního učení). Jednání se zabývalo i zapojením mladých lidí s omezenými příležitostmi do různých forem mládežnické práce a byl představen program 18měsíčního předsednictví tria Francie, ČR, Švédsko.

Druhé jednání proběhlo ve **Francii v Marseille** ve dnech **8. až 10. července 2008**. Účelem bylo setkání ředitelů zodpovědných za mládež. Na programu byl budoucí rámec spolupráce (včetně prezentace ČR a Švédska), mobilita dobrovolníků, prezentace činnosti na národní úrovni, kterou předneslo Dánsko, Švédsko, Řecko, Německo a Velká Británie. Dále proběhla prezentace návrhu Doporučení Rady o mobilitě mladých dobrovolníků. Probíralo se i zdraví mladých lidí, interkulturní dialog, Program Mládež v akci. Následovalo bilaterální jednání se zástupci francouzského předsednictví o naplňování společných priorit. Hlavními partnery byli ředitelé zodpovědní za mládež a zástupci Evropské komise. Současně v roce 2008 proběhla v únoru a v květnu 2008 setkání v rámci **Rady ministrů pro vzdělávání, mládež a kulturu** v Bruselu.

3.8.2 Evropská komise

V roce 2008 jsme se zúčastnili **Evropského řídicího výboru programu Mládež v akci**, který se konal v červenci a prosinci v Bruselu.

3.8.3 Rada Evropy

V březnu a září 2008 se zástupce MŠMT, odboru pro mládež, zúčastnil pravidelných jednání **Evropského řídicího výboru pro mládež Rady Evropy (CDEJ)**, na kterých kromě běžné agendy výboru (aktivity v sektoru mládež

Rady Evropy, mezinárodní vyhodnocení národních politik mládeže, Evropská nadace mládeže apod.) byla připravována Konference ministrů členských států Rady Evropy zodpovědných za mládež. Tyto konference pořádá Rada Evropy jednou za 4 roky.

V pořadí již **8. konference** se konala v **Kyjevě** (Ukraina) ve dnech **9.–12. října 2008**. Účastnila se jí tříčlenná delegace ČR (náměstek ministra školství, mládeže a tělovýchovy odpovědný za oblast mládeže, český zástupce CDEJ a zástupce mládeže reprezentující ČRDM). Přítomní ministři a náměstci ministrů přijali na konferenci deklaraci **Budoucnost politiky mládeže Rady Evropy: Agenda 2020**, která určuje novou politiku mládeže Rady Evropy do roku 2020.

Ve dnech **26.–30. ledna 2008** se zástupce MŠMT, odboru pro mládež, účastnil pravidelného **zasedání Česko-německé rady pro spolupráci a výměny mládeže**. Hlavními partnery byli zástupci Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež, Pedagogické výměnné služby, Spolkového kruhu mládeže, Svazu mládežnických ubytoven, Velvyslanectví SRN v ČR, Tandemu Řezno. Na zasedání byla projednána následující témata:

- vzájemná informovanost o vývoji politiky v oblasti mládeže v roce 2007 v SRN a v ČR
- výroční zpráva Koordinačního centra česko-německých výměn mládeže Tandem za rok 2007 a schválení činnosti na rok 2008
- informace o výsledcích pracovní skupiny „Přidaná hodnota výměn mládeže“
- schválení návrhu nového „corporate design“ Tandemu
- informace o průkazu vedoucího mládeže a dokladu o kompetencích získaných v rámci mezinárodních výměn
- informace o činnosti česko-německého fóra mládeže
- informace o vývoji spolupráce v oblasti odborného školství (praktika apod.)
- informace o školních výměnách mládeže v kontextu zahraniční politiky
- představení německého projektu „Dům setkávání“

Odbor pro mládež MŠMT a NIDM uspořádaly ve dnech **9.–11. prosince 2008** konferenci s mezinárodní účastí na téma **Interkulturní a interreligiozní dialog v práci s mládeží**. Konference navazovala na celoevropskou kampaň pro mládež „Každý jsme jiný – všichni rovnoprávní“ a byla vyvrcholením oslav Evropského roku interkulturního dialogu v předvečer zahájení českého předsednictví v Radě EU. Pozvání na konferenci přijalo také sedm zahraničních hostů, odborníků na problematiku práce s mládeží v multikulturním prostředí. Tito zahraniční účastníci konference zastupovali Radu Evropy, partnerské odbory mládeže příslušných evropských ministerstev (Polsko, Francie) a mládežnické neziskové organizace (Rumunsko a Bulharsko).

Školská reforma pokračuje

Díl II. Vzdělávání v roce 2008 v tématech

Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky v roce 2008

Zpracovatel: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Editor: Ústav pro informace ve vzdělávání

Vydal: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS, Senovážné nám. 26, Praha 1

Rok vydání: 2009

Náklad: 750 ks

Jazyková redakce: ÚIV – Divize informací a služeb

Grafická úprava, sazba a tisk: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS

ISBN 978-80-211-0585-0